

**Opracowanie kompleksowego programu  
prac konserwatorskich  
dla cmentarza z I wojny światowej nr 134  
w Siedliskach**



**Opracowanie:  
Adam Jarczy  
Nowy Sącz - 2019-01-14**

## **I. WSTĘP**

Projekt kompleksowej konserwacji cmentarza wojennego Siedliska nr 134 opracowany został w oparciu o dokumentację historyczno-odtworzeniową autorstwa Jerzego J.P. Drogomira z października 2012r. oraz na podstawie wiedzy konserwatorskiej w dziedzinie konserwacji kamienia, betonu, metalu oraz ochrony zieleni w zespołach zabytkowych.

Cmentarz wojenny z I wojny światowej Nr 134 w Siedliskach mimo wieloletnich zaniedbań oraz przekształceń wnętrza jak i rozbudowanego zespołu wejściowego stanowi znaczący zabytek historii i cenne dzieło wybitnego artysty – rzeźbiarza Jana Szczepkowskiego. Są to istotne powody, dla których należy przeprowadzić konserwację obiektu wraz z wiernym odtworzeniem całościowego układu, przywracając tym samym pierwotne cechy cmentarza wojennego a szczególnie jego funkcje honorowe. Kompleksowa rewitalizacja obiektu umożliwi właściwe eksponowanie jego wartości historycznych i artystycznych.

## **II. OPIS I HISTORIA OBIEKTU\***

Cmentarz wojenny ( w wykazie cmentarzy z lat 1914-18 w byłej Galicji Zachodniej) oznaczony numerem 134 i nazwą Siedliska, stanowi kwaterę na miejscowym cmentarzu w Siedliskach. Założony na wyniosłości terenu między główną drogą Bobowa – Ciężkowice i drogą miejscową stanowiąc wydzieloną, podłużną kwaterę położoną wewnątrz cmentarza grzebalnego. Cmentarz w stanie z około 1918 roku przetrwał do końca lat 80- tych ubiegłego wieku. Potwierdza to szczegółowo przeprowadzona

---

\* Jerzy J.P. .Drogomir, październik 2012, Cmentarz wojenny Nr 134 Siedliska, Uzupełniająca dokumentacja historyczno-odtworzeniowa.

inwentaryzacja wykonana przez Jerzego J.P. Drogomira. Jednak późniejszy remont cmentarza zamiast charakteru ratowniczego doprowadził do istotnych przekształceń zarówno wnętrza jak i założenia architektonicznego wejścia.

Oś główna cmentarza usytuowana jest prostopadle do zbocza - krawędzi opadającego kierunku drogi. Zasadnicze elementy architektoniczne cmentarza wykonane z prostopadłościennych ciosów piaskowcowych o rustykalnym opracowaniu partii licowych. Założenie wejściowe tworzą dwa wysokie słupy bramne-kamienne, ścięte górami. Do słupów przylegają schody ujęte niskimi kamiennymi murami zakończonymi niskimi słupkami. Między dolnymi słupami zamontowana była dwuskrzydłowa kuta furta. Z poziomu furty dolnej (drogi) na poziom płyty cmentarza, w najbardziej stromym odcinku wzniesienia, wykonano schody ujęte odcinkami masywnego muru kamiennego krytego nasadnikami- płytami betonowymi. Mur przy górnym spoczniku załamany pod kątem prostym na zewnątrz tworzy poszerzenie zakończone słupkami kamiennymi. Dalej po mniej stromym nachyleniu stoku, wykonano alejkę ze stopniami i szerokimi spocznikami. Alejka prowadzi do małej platformy parą kamiennych słupów. W wejściu na płytę cmentarza kuta jednoskrzydłowa furta. Cmentarz ogrodzony jest słupami z ciosów kamiennych łączonych żelazną, kutą balustradą.

Na osi głównej cmentarza przechodzącej przez zespół wejściowy (furtę dolną i górną) i płytę cmentarza ustawiony został główny pomnik. Pomnik wbudowany w tylną linię ogrodzenia tworzy masywny prostopadłościenny cokół zwieńczony wydatnym betonowym jednoramiennym krzyżem.

Na cmentarzu znajduje się 46 grobów, w tym 3 masowe i 43 indywidualne. Od założenia cmentarza groby usytuowane są w trzech rzędach. Na wszystkich grobach ustawiono jeden typ nagrobków. Każdy z nich składa się z betonowego cokołu i żeliwnego krzyża typu F.

Dolna część trzonu krzyży przechodzi w formę ramek wgłębnie profilowanych pod zamontowanie tabliczek nagrobnych z nazwiskami poległych żołnierzy.

Wnętrze cmentarza wraz z alejką było trawiaste, mogiły natomiast umacniane były taflami darni. Na mogiłach sadzono zwykle rośliny płożące.

Pomiędzy płytą cmentarza grzebalnego a płytą cmentarza wojennego występuje wyraźny uskok terenu. Umocniony został ułożonymi ściśle obok siebie prostopadłościennymi płytami piaskowcowymi.

### **III. STAN ZACHOWANIA ( 2018 r.)**

Stan zachowania cmentarza wojennego nr 134 w Siedliskach można ogólnie ocenić jako dobry, jednak z zastrzeżeniem iż wykonane prace renowacyjne zostały przeprowadzone z punktu widzenia konserwatorskiego niefachowo, dodatkowo nie uwzględniając historycznych archiwalnych dokumentów. Nastąpiły zatem przekształcenia zarówno w pierwotnym założeniu zespołu architektonicznego wejścia jak i pierwotnego układu nagrobków wnętrza cmentarza. Wprowadzone zmiany nie mogły być motywowane żadnymi przesłankami (technicznymi czy też historycznymi).

#### **Zmiany we wnętrzu cmentarza (połu grobowym):**

- w osi cmentarza utworzenie alejki wydzielonej krawężnikami
- zmiana lokalizacji nagrobków oraz likwidacja- zniszczenie 10 nagrobków

#### **Zmiany w zespole wejściowym:**

- Likwidacja dolnej kutej furty (zastąpienie nową- niestyłową);
- Usunięcie fragmentów murów flankujących schody wejściowe wraz ze słupkami i odcinkami odchodzącymi na zewnątrz;
- Likwidacja stopni spocznikowych i zastąpieniem schodami betonowymi

**Elementy kamienne - piaskowcowe** , - słupy wejścia dolnego i górnego oraz ogrodzenia, mury flankujące schody wejścia

Piaskowiec zachowanych słupów ogrodzenia, furty wejścia dolnego i górnego oraz muru flankującego schody - lokalnie zwietrzały i powierzchniowo zabrudzony, w dolnych partiach z nawarstwieniami pochodzenia biologicznego (mchy, porosty). Lokalnie uszkodzone wtórne-cementowe spoinowania. Brak czterech słupów w tylnej – wschodniej linii ogrodzenia oraz dwóch (w górnej partii) w zakończeniu murów flankujących schody wejścia.

Umocnienie uskoku terenu (z ciosów piaskowcowych) pomiędzy płytą cmentarza wojennego i parafialnego w całym ciągu uszkodzone.

Płyty piaskowcowe zwietrzałe, popękane, ze złuszczeniami, lokalnie całkowicie uszkodzone.

**Elementy betonowe** – pomnik główny, nagrobki, daszkowate płyty (nasadniki) słupów i murów ogrodzenia wejścia oraz schody.

Powierzchniowo zabrudzone i zakurzone oraz z nawarstwieniami biologicznymi przebarwiającyymi strukturę powierzchni. Szczególnie widoczne jest to na daszkowatych nasadnikach (płytach słupów ogrodzenia), cokole pomnika głównego oraz schodach wejścia. Płyty słupów, dodatkowo wykazują wgłębne pęknięcia. Powierzchnia wszystkich elementów pokryta wcierką cementowo- piaskową. Niestety nie do końca fachową, ponieważ wszelkie pęknięcia w warstwie zostały przeniesione na powierzchnię. Nagrobki osadzone w gruncie zbyt głęboko. Fragmenty nad powierzchnią gruntu opracowane wtórnie warstwą cementowo- piaskową zaklamującą pierwotną formę. Opracowanie górnej powierzchni nagrobków wykonane niewłaściwie – nadmierne uzupełnienie (w wielu przypadkach) styka

się z ramkami na emaliowane tabliczki inskrypcyjne. Dodatkowo, niektóre nagrobki zostały wyraźnie odchylone od pionu w wyniku niewłaściwego osadzenia lub erozji podłoża. Siedem nagrobków zostało osadzonych niewłaściwie – odwrotnie licem do całościowego układu. Ponadto należy podkreślić fakt braku dziesięciu nagrobków. Schody wejścia uszkodzone -miejscowo rozwarstwiające się oraz spękane. Wykazują ubytki -szczególnie na krawędziach.

**Elementy żelazne** –krzyże nagrobne, segmenty balustrady ogrodzenia pomiędzy kamiennymi słupami , furta wejścia dolnego i górnego

Wykazują głęboki proces korozji na całej powierzchni, dodatkowo z wtórnymi łuszczącymi się farbami o spoiwie olejno- żywicznym. Balustrady ogrodzenia z odcinkowymi odkształceniami formy. Odkształcenia te spowodowane zostały przede wszystkim przerastającym drzewostanem, nasadzonym wtórnie (w pierwotnym założeniu nie ma nasadzeń drzew wynika to z analizy archiwalnej dokumentacji fotograficznej). Najpoważniejsze uszkodzenia segmentów balustrady ogrodzenia powstały w tylnej osi ogrodzenia – w postaci wygięcia, odkształcenia jak i całkowitych ubytków. Podobnie w dolnej osi ogrodzenia żelazne kute segmenty wypaczone i zdeformowane. Brak ( podobnie jak betonowych nagrobków) 10 żeliwnych krzyży. Na zachowanych 36 krzyżach, w ich ramkach zamontowane emaliowane tablice nagrobne - rekonstrukcja i montaż zgodnie z projektem autorstwa Jerzego J.P. Drogomira. Furta dolna wtórna zachowana dobrze – skorodowana powierzchniowo oraz ze złuszczeniami warstwy malarskiej. Bramka górnej furty podobnie - skorodowana, z odkształceniami i lokalną deformacją kutyh elementów.

### **Zieleń wnętrza cmentarza.**

Wnętrze cmentarza obecnie na całej powierzchni trawiaste. Na obrzeżach ogrodzenia występują pojedyncze drzewa, które perspektywicznie będą zagrażać ogrodzeniu ze słupami i balustradą metalową. Dwie lipy – strona pn.-wsch. , dwie – strona zach. W granicy ogrodzenia występują zbutwiałe pnie wyciętych uprzednio drzew, które wrastając w ogrodzenie niszczyły go, obecnie z wyraźnymi nawarstwieniami biologicznymi (grzyby, mchy, porosty). W dolnej osi ogrodzenia, po stronie lewej ścięte jedno drzewo oraz w górnej wsch. osi, po stronie lewej ścięte dwa drzewa wrastające w kute segmenty ogrodzenia. Pozostały pnie z systemem korzeniowym.

## **IV. PROGRAM KONSERWATORSKI**

### **A. Założenia konserwatorskie -**

Głównym założeniem kompleksowej konserwacji cmentarza nr 134 w Siedliskach ( istotnego dzieła Jana Szczepkowskiego) jest przywrócenie pierwotnego – autorskiego założenia architektoniczno-kompozycyjnego wejścia jak i jego wnętrza. Wykonanie takiego właśnie założenia możliwe jest tylko przy realizacji prac zgodnie z projektem odtworzeniowym\* jak i zaleceniami konserwatorskimi. Zatem renowacja obiektu w oparciu o opracowany projekt odtworzeniowy będzie problemem złożonym obejmującym zagadnienia konserwacji kamienia, betonu, metalu oraz końcowego urządzenia zieleni wnętrza cmentarza. Dodatkowo należy uwzględnić rekonstrukcję przede wszystkim złożenia architektonicznego zespołu wejściowego. Przy realizacji odtworzenia kamiennych murów i słupów koniecznym będzie wykonanie projektu budowlanego (tak samo dla kamiennych słupów ogrodzenia płyty cmentarza). W pracach odtworzeniowych istotna będzie rekonstrukcja kutej dolnej furty.

---

\*Jerzy J.P. .Drogomir, październik 2012, Cmentarz wojenny Nr 134 Siedliska, Uzupełniająca dokumentacja historyczno-odtworzeniowa.

Elementy kamienne i betonowe, po odczyszczeniu poddane będą zabiegom konserwatorskim, techniczno-estetycznym polegającymi na wzmocnieniu strukturalnym, opracowaniu ubytków formy i struktury powierzchni oraz zabezpieczeniu przed niekorzystnie wpływającymi czynnikami atmosferycznymi. Przy elementach kamiennych należy zwrócić uwagę na problem wtórnych cementowych spoinowań- należałoby je usunąć i zastąpić fugami wapienno-piaskowymi ewentualnie gotowymi masami mineralnymi.

Zachowane elementy metalowe (żelazne i żeliwne) po usunięciu nawarstwień malarskich i produktów korozji poddane zostaną zabiegom prostowania odkształceń a następnie uzupełnienia - rekonstrukcji niezachowanych lub całkowicie uszkodzonych elementów segmentów ogrodzenia. Brakujące krzyże żeliwne typu F zostaną zrekonstruowane metodą odlewów po wykonaniu modelu i formy odlewniczej.

Poza zabiegami konserwatorsko- rekonstrukcyjnymi wyposażenia jak i detalu architektonicznego konieczny będzie zabieg odtworzeniowy układu grobów i nagrobków pierwotnego założenia cmentarnego. Należy zatem dokonać pomiarów i wytyczyć układ mogił i nagrobków zgodnie z projektem odtworzeniowym autorstwa Jerzego J.P. Drogomira\*. Będzie to zadanie wymagające szczególnej precyzji. Przywracając pierwotny układ nagrobków koniecznym będzie odkopanie istniejących nagrobków zakonserwowanie ich i osadzenie na właściwe stanowiska. Podobnie brakujące nagrobki jak również krzyże zostaną zrekonstruowane i osadzone w odpowiednie stanowiska wynikające z ogólnego planu. Organizacja układu mogił winna uwzględniać również formę kopców- pryzm umacnianych taflami darń. Tak więc przywrócenie pierwotnego układu cmentarza wymaga działań konserwatorsko –

---

\*Jerzy J.P. .Drogomir, październik 2012, Cmentarz wojenny Nr 134 Siedliska, Uzupełniająca dokumentacja historyczno- odtworzeniowa.



rekonstrukcyjnych oraz prac ziemnych idealnie współgrających ze sobą. Jednak na tym etapie po szeregu konsultacjach proponuje się wykonać tylko obramowania mogił, rezygnując z odtwarzania pryzm – kopców mogił. Obramowania zaleca się wykonać z płyt piaskowcowych zgrubnie ciosanych). Wszystkie działania rekonstrukcyjne (układ mogił, krzyże i nagrobki) realizowane muszą być zgodnie z załączonymi projektami.

W trakcie prac konserwatorsko – rekonstrukcyjnych oraz ziemnych należy uwzględnić usunięcie zbutwiałych pni drzew, wyciętych wcześniej oraz wycięcie i wykarczowanie istniejących a zagrażających ogrodzeniu, zarówno słupom kamiennym jak i żelaznym segmentom barier.

Realizacja wytycznych, ściśle i precyzyjnie wykonana pozwoli na przywrócenie historycznego charakteru założenia cmentarza oraz pełnych walorów estetycznych.

## **B. Postępowanie konserwatorskie**

Ze względu na złożoność problemów w realizacji głównego założenia zadania postępowanie konserwatorskie opracowano w punktach, oddzielnie dla kolejnych elementów budujących całość cmentarza.

### **Elementy kamienne – piaskowcowe** słupy ogrodzenia, mury wejścia

1. Odczyszczenie z powierzchniowych zabrudzeń metodą mechaniczną i chemiczną. Zastosowanie środków powierzchniowo - czynnych spłukiwanych wodą. W trakcie odczyszczenia należy uwzględnić prace związane z usunięciem wadliwych lub uszkodzonych cementowych spoinowań ciosów piaskowcowych.

Dolne partie elementów kamiennych należy odsłonić z zalegającej ziemi. Konieczne będzie zatem usunięcie warstwy ziemi poniżej obecnego poziomu gruntu. W wielu miejscach elementów kamiennych, szczególnie cokołów ogrodzenia obecny poziom terenu musi być zniwelowany- nieco obniżony.

2. Wykonanie zabiegu dezynfekcji dolnych partii elementów metodą powlekania preparatem BFA Entferner firmy Remmers lub Agicid firmy Kaim.
3. Wykonanie impregnacji strukturalnej zwietrzałych fragmentów kamieniarki metodą poprzez powlekania do całkowitego wysycenia nasączanej powierzchni. Należy zastosowanie impregnat krzemooorganiczny Funcosil 300 firmy Remmers
4. Uzupelnienie ubytków kamienia kitem wapienno- piaskowym z dodatkiem białego cementu i pigmentów mineralnych lub gotową masą mineralną Funcosil Restauriermörtel firmy Remmers. Opracowanie usuniętych spoinów –fug (w tym ich pęknięć i rozszczelnień ) uelastycznioną masą mineralną Funcosil ECC- -Fugenmörtel firmy Remmers ewentualnie tradycyjną zaprawą z dodatkiem wapna trasowego i cementu portlandzkiego 250.
5. Impregnacja strukturalno - hydrofobizacyjna preparatem Funcosil WS lub Funcosil SL, lub Sarsil firmy Sarzyna. Zaleca się jednak ze względu na charakter obiektu preparat Funcosil WS.\*
6. Rekonstrukcja brakujących kamiennych słupów ogrodzenia (odtworzenie czterech słupów) w tylnej linii ogrodzenia kwatery cmentarza wojennego(wschodnia granica cmentarza). Główny rdzeń słupów wykonać można w masie cementowej, następnie odtworzyć licowanie z płyt piaskowcowych. Licowanie słupów identyczne jak na pierwotnych słupach; tworząc układ i formę ciosów kamiennych. Piaskowiec należy dobrać zarówno pod względem kolorystyki jak i faktury do pierwotnego. Odtworzenie słupów musi uwzględniać ogólne zasady związane z problemami posadowienia (wykopy, stopnice ewentualnie suchy beton, izolację poziomą). Spoinowanie ciosów - masą mineralną Funcosil ECC- Fugenmörtel firmy Remmers ewentualnie zaprawą tradycyjną z dodatkiem wapna trasowego i cementu portlandzkiego 250.  
Rekonstrukcja usuniętych(niezachowanych jak pierwotnie) odcinków murów flankujących schody wejścia. Realizacja odtworzenia jw.  
Realizacja rekonstrukcji słupów i murów kamiennych zgodna z projektem (zał. 2, 3, 4) i rys. 9 i 10 (dokumentacja projektowa- str. 35),

---

\* Impregnat na bazie kombinacji silikonowosilanowej w formie emulsji charakteryzujący się m.in. długotrwałym działaniem oraz przepuszczalnością pary wodnej w tym przypadku bardzo istotną

w których podano dokładne wymiarowanie i usytuowanie. Przy odtwarzaniu murów flankujących schody wejścia pomocnym jest również archiwalne zdjęcie fot. 1.(Dok. fotograficzna – str. 18 ). Przed realizacją tych zadań należy dodatkowo wykonać projekt budowlany .

Opracowanie betonowych nasadników- daszków i płyt na murach opisane poniżej w pozycji „elementy betonowe”.

7. Wykonanie muru oporowego w wschodniej granicy cmentarza wojennego z cywilnym. Przy realizacji tego zadania konieczne jest uporządkowanie terenu a więc usunięcie resztek uprzednio wyciętych, następnie demontaż zachowanych pierwotnych ciosów kamiennych. Tak przygotowane miejsce umożliwi prawidłowe wykonanie muru oporowego. Zabiegi te konieczne są zarówno ze względów technicznych jak i estetycznych( mur oporowy widoczny od strony cmentarza wojennego jako element dekoracyjny; poziom gruntu od strony cmentarza komunalnego wyraźnie się podnosi a dodatkowo groby znajdują się blisko krawędzi). Zasadnym wydaje się wykonać nowy betonowy mur oporowy (zbrojony) a następnie licowany płytami piaskowcowymi. Okładzina kamienna musi zachowywać charakter pierwotnego muru oporowego, jednak całość muru winna być podwyższona do około 10 cm ponad aktualny poziom cmentarza komunalnego. Należy zatem przed realizacją wykonać dodatkowo projekt budowlany .

### **Elementy betonowe**

#### **a. Krzyż pomnikowy, schody wejścia, płyty(nasadniki) słupów ogrodzenia i murów schodów wejścia, nagrobki**

1. Odczyszczenie z powierzchniowych zabrudzeń pochodzenia atmosferycznego i biologicznego metodą mechaniczną i chemiczną. Zastosowanie środków powierzchniowo - czynnych oraz szczotek ryżowych przy intensywnym spłukiwaniu wodą.
2. Usunięcie rozwarstwiającą się i spękanej cementowej, wtórnej warstwy końcowej schodów wejścia poprzez skucie jej doczyszczenie i odpylenie celem przygotowania podłoża pod całościowe opracowanie końcowe .
3. Wykonanie zabiegu dezynfekcji fragmentów elementów betonowych zniszczonych biologicznie metodą powlekania preparatem BFA Entferner firmy Remmers lub Agacid firmy Kaim.

4. Rozkucie pęknięć wgłębnych i przypowierzchniowych. Wgłębne pęknięcia wypełnione winny być żelem iniekcyjnym Injektionsgel 3K plus lub Injektionsharz 100 firmy Remmers w zależności od stanowisk wymagających uszczelnień sztywnych albo elastycznych. Decyzja możliwa jest dopiero po rozkuciu pęknięć.
5. Opracowanie powierzchni zarówno pod względem faktury jak kolorystyki stosując metody: kitowania, szpachlowania ubytków i pęknięć przypowierzchniowych zaprawą Saniermörtel EP 2K lub Betofix Spachtel firmy Remmers oraz klasycznej metody „wcierki”. Opracowanie powierzchni można wykonać również zaprawami renowacyjnymi Funcosil Restauriermörtel firmy Remmers lub szpachlą cementową TS, TSG firmy Atlas.\*
6. Odtworzenie cementowych nasadników- płyt na zrekonstruowane słupy i mury schodów. Wykonanie odlewów z masy piaskowo- cementowej ewentualnie gotowej masy- zaprawa ZBM-05 firmy Atlas. Wymiarowanie w projekcie zał. 4. i rys. 9, (Dokumentacja projektowa – str. 35 ). Dodatkowo pomocna fot. 2 (Dok. fotograficzna- str. 22).
7. Opracowanie schodów wejścia. Powierzchnię należy opracować na nowo z zastosowanie wyjątkowo trwałych zapraw typu Saniermörtel EP 2K firmy Remmers ewentualnie gładzią cementową TG firmy Atlas. Należy jednak (zgodnie z zaleceniami projektu odtworzeniowego autorstwa- Jerzy J.P. .Drogomir, październik 2012, Cmentarz wojenny Nr 134 Siedliska, Uzupełniająca dokumentacja historyczno- odtworzeniowa. ) rozważyć ewentualne odtworzenie ciągu schodów ze spocznikami, jak w pierwotnym założeniu. Realizacja historycznego założenia schodów wymaga decyzji komisji konserwatorskiej. Na tym etapie w projekcie przyjęto założenie renowacji obecnie istniejącego ciągu schodów. Inne realizacja wydaje się zbyt kosztowna.
8. Impregnacja strukturalno - hydrofobizacyjna preparatem Funcosil WS lub Funcosil SL, lub Sarsil firmy Sarzyna. Podobnie jak w sytuacji elementów kamiennych zaleca się jednak ze względu na charakter obiektu preparat Funcosil WS.\*\*

---

\* praca z zalecanymi materiałami wymaga doświadczenia i wieloletniej praktyki .

\*\* Impregnat na bazie kombinacji siliksanowosilanowej w formie emulsji charakteryzujący się m.in. długotrwałym działaniem oraz przepuszczalnością pary wodnej

## **b. Nagrobki**

1. Odsłonięcie kolejno każdego z nagrobków poprzez odkopanie i usunięcie warstwy ziemi do poziomu osadzenia w gruncie i wyjęcie ich z gniazd osadzenia. Zabieg ten konieczny jest w celu przeprowadzenia fachowych zabiegów konserwatorskich a także w perspektywie właściwych miejsc ich posadowienia zgodnie z historycznym układem tj. projektem odtworzeniowym. Należy wspomnieć, że prace przy nagrobkach będą utrudnione ponieważ krzyże żeliwne nie będą demontowane.  
**Przed tym zabiegiem należy zdemontować emaliowane tablice nagrobne z ramek krzyży żeliwnych (w 2013 r. tablice zostały zrekonstruowane i zamontowane do czasu całościowej renowacji cmentarza). Zabieg ten konieczny jest ze względu na planowane w dalszym ciągu prac przy konserwacji betonowych nagrobków i żeliwnych krzyżach. Zdemontowane tablice należy zabezpieczyć i przechować do czasu ponownego montażu.**
2. Odczyszczenie kolejnych nagrobków z powierzchniowych zabrudzeń metoda mechaniczną i chemiczną stosując metody jak przy czyszczeniu kamienia- piaskowca a więc metodą mechaniczną i chemiczną z zastosowaniem środków powierzchniowo - czynnych spłukiwanych wodą.
3. Usunięcie wtórnych uzupełnień cementowych, niewłaściwych opracowań formy metodą mechaniczną (odkuwanie, szlifowanie).
4. Doczyszczenie powierzchni (jeżeli się okaże konieczne) metodą chemiczną z zastosowaniem pasty Alkutex Fassadenreiniger-Paste firmy Remmers oraz intensywnego przemywania i spłukiwania wodą.
5. Wykonanie zabiegu dezynfekcji metodą powlekania preparatem BFA Entferner firmy Remmers lub Agicid firmy Kaim.
6. Uzupełnienie ubytków formy nagrobków(zachowanych-53szt) z zastosowaniem szpachli cementowych TS, TSG firmy Atlas. Powierzchnia nagrobków winna imitować strukturę piaskowcowa. Przy uzupełnianiu formy pomocny będzie projekt rekonstrukcyjny – zał. 4.(Dokumentacja projektowa – str. 35)
7. Wykonanie rekonstrukcji brakujących (nie zachowanych) dziesięciu nagrobków metodą odlewów po uprzednim przygotowaniu formy gipsowej- składanej ewentualnie silikonowej. Odlewy należy wykonać stosując zaprawę ZBM-05 firmy Atlas z powierzchnią imitującą strukturę piaskowcowa. Rekonstrukcja nagrobków na podstawie projekt – zał. 4. i rys.7, (Dokumentacja projektowa- str. 39, 48 ).

W rekonstruowanych nagrobkach należy uwzględnić gniazda do osadzenia krzyży. Forma pierwotna na fot.3 (Dok. fot. arch.-str.22)

8. Montaż zrekonstruowanych krzyży w przygotowanych gniazdach - osadzenie na kleju montażowym np. Ceresit CX5 zgodnie ze sztuką oraz opracowaniem zewnętrznej powierzchni na styku osadzenia zaprawą ZBM- 05 firmy Atlas.
9. Wykonanie impregnacji hydrofobowej całości formy nagrobków z zastosowaniem preparatu Funcosil WS, Funcosil SNL firmy Remmers lub Sarsil firmy Sarzyna. Zalecany w tym przypadku zdecydowanie jako najbardziej właściwy preparat Funcosil WS.

**Elementy żelazne** – krzyże nagrobne, segmenty balustrady ogrodzenia, bramka (furta) wejścia górnego i dolnego

1. Usunięcie warstw malarskich metodą chemiczną i mechaniczną. Do usuwania nawarstwień malarskich należy zastosować pasty chemiczne np. Scansol firmy Scandia Cosmetics lub Vitaf firmy Lewis.
2. Odczyszczenie skorodowanych powierzchni metodą mechaniczną i chemiczną. Zastosowanie szczotek żelaznych i mosiężnych. Ograniczenie korozji metalu poprzez nałożenie preparatu Stabilizator rdzy f. Hector- V 33.
3. Wykonanie rekonstrukcji dziesięciu brakujących krzyży. Należy wykonać: model krzyża typu F–(łacińskiego) , odlewy żeliwne, (**10 szt. Typu – F** ). Formę i wymiarowanie obrazuje rys. 8, (dokumentacja projektowa- str. 49 ).
4. Likwidacja wszelkich odkształceń zarówno segmentów- barier ogrodzeniowych jak i górnej bramki wejściowej. Prostowanie odkształceń będzie zabiegiem bardzo trudnym , wymagającym szczególnej precyzji. Każde z odkształceń należy traktować indywidualnie. Do prac tych należy zastosować przyrządy hydrauliczne i śrubowe. Powyższe zabiegi przy segmentach ogrodzeniowych poprzedzone zostaną wyprofilowaniem podłoża terenu(usunięciem nadmiaru ziemi zapewniając swobodny przepływ wód opadowych.) Prześwity pod segmentami ogrodzenia a poziomem gruntu winny wynosić 10 – 15cm nie dopuszczając tym samym do bezpośredniego kontaktu elementów żelaznych z roślinnością- trawą. Znacznie uszkodzone zachowane fragmentarycznie segmenty na tym etapie

należy wymontować ze słupów( linia wschodnia), podobnie segment (w linii zachodniej po stronie lewej) oczywiście po usunięciu wrastających w ogrodzenie drzew.

5. Rekonstrukcja - odtworzenie żelaznych segmentów ogrodzenia.  
Wydaje się zasadnym wykonać rekonstrukcję całości segmentów barier na wschodniej linii odrodzenia, ponieważ odtwarzanie odłamanych i prostowanie zachowanych fragmentów wymagałyby znacznych środków finansowych. Rekonstrukcja winna być oparta o dobrze zachowane segmenty oraz wymiarowanie podane w projekcie – zał. 4 i rys.11 ( Dokumentacja projektowa- str. 39 i 52).
6. Rekonstrukcja furty – bramy dolnego wejścia. Obecna – wtórna odbiegająca stylowo od charakteru żelaznego detalu całości wyposażenia. Odtworzenie furty należy wykonać posługując się projektem – zał. 4 (w którym wymiarowanie) oraz dok. fotograficzną, - archiwalną - fot. 1.- str. 18.
7. Prace malarskie- wymalowanie krzyży nagrobnych (zachowanych i zrekonstruowanych), segmentów balustrad ogrodzenia oraz bramki (furty) – górnej i dolnej(rekonstrukcji).

### **Opis technologii:**

nałożenie na metal farby podkładowej  
np. ftalowy antykorozyjny Nabikor- firmy Nobiles lub podkładu Imestor Anticor firmy Imesta. Nałożenie lakieru nawierzchniowego do metalu np. firmy Hector – V 33, farby nawierzchniowej– Emalia Chlorokauczuk firmy Nobiles lub wykończenie powierzchni kompozycją grafitową Eddi Schmied\* lub Imestol Anticor Grafit.\*\* Równie dobry efekt można uzyskać również stosując farby firmy Hammerite

---

\* Jest to wysokogatunkowa , nawierzchniowa, czarna matowa farba do metalu. Produkowana na bazie żywicy alkilowej z dodatkiem mieszanek naturalnych grafitów i pyłów szlachetnych metali. Nadaje żelazu wspaniały wygląd.

\*\* Grafitowa dyspersyjna powłoka malarska o działaniu antykorozyjnym do stali i żeliwa. Jednoskładnikowa dyspersyjna powłoka malarska na bazie akrylowych kopolimerów. Zawiera filtr stabilizacyjny przeciwko promieniowaniu UV, inhibitory antykorozyjne i grafit. Przed zastosowaniem należy powierzchnię zagruntować.

## Odtworzenie układu mogił i nagrobków

Prace związane z odtworzeniem historycznego układu wnętrza cmentarza wymagają szczególnej znajomości tematu wynikającego z dokumentacji historyczno- odtworzeniowej opracowanej przez Jerzego J.P. Drogomira.\*\*\* Tak więc wszelkie prace muszą być prowadzone zgodnie z przedstawionymi w opracowaniu projektami, planami i zaleceniami konserwatorskimi; takie działanie pozwoli przywrócić wartości historyczne i obiektowi oraz estetykę całości założenia cmentarnego. Realizacja historycznego układu wnętrza cmentarza winna być poprzedzona pracami związanymi z usunięciem drzew kolidujących i zagrażających zarówno żelaznym segmentom jak i słupom ogrodzenia.

1. Usunięcie (wykarczowanie) zbutwiałych i zagrzybionych pni drzew uprzednio wyciętych – do usunięcia 7 stanowisk ( w linii wschodniej – 6, w linii zachodniej po prawej stronie -1).Dodatkowo należy usunąć pnie (po cięciach- 2017 r.) wrastające w segmenty ogrodzenia – do usunięcia 2 stanowiska oraz 1 stanowisko poza zewnętrzną linią ogrodzenia. Aktualnie istniejące drzewa , znajdujące się w pobliżu ogrodzenia (na zewnątrz) zagrażają w znacznym stopniu kamiennym słupom jak też żelaznym segmentom bariery ogrodzenia. Zaleca się je usunąć wraz z systemem korzeniowym. Do usunięcia pozostały cztery stanowiska. Ostateczna decyzja winna być podjęta przed przystąpieniem do prac - komisyjnie zgodnie z procedurami i pozwoleniem służb konserwatorskich- ochrony przyrody.
2. Prace ziemne prowadzić mają do wyprofilowania łagodnej pochyłości stoku wnętrza cmentarza, wyrównania terenu w miejscach usuniętych drzew i zbutwiałych pni oraz usunięciu nadmiaru ziemi zalegającej pod żelaznymi segmentami ogrodzenia. Tak przygotowane wnętrze - płyta cmentarz umożliwi dalsze prace związane z odtworzeniem historycznego układu mogił.
3. Wytyczenie rozkładu mogił z zachowaniem symetrii poziomej rzędów i pionowej nagrobków. Zaleca się szczególne, precyzyjne znakowanie wytyczeń zgodnie z planem odtworzeniowym – zał. 3, (Dokumentacja projektowa – str. 38).

---

\*\*\* Jerzy J.P. .Drogomir, październik 2012, Cmentarz wojenny Nr 134 Siedliska, Uzupełniająca dokumentacja historyczno- odtworzeniowa.



4. Po pracach pomiarowych (wytyczeniu pierwotnego założenia ) wykonanie wykopów pod nagrobki na głębokość ok. 50 – 70cm oraz wykopów pod obramowania rzędów mogił (opaski ). Zaleca się dodatkowo wykonać projekty budowlane. Wszystkie prace; pomiary, wytyczanie i rozplanowanie muszą być wykonane ściśle z projektem odtworzeniowym– zał. 3 oraz opisem – „Jerzy J.P. Drogomir, październik 2012, Cmentarz wojenny Nr 134 Siedliska; Uzupełniająca dokumentacja historyczno- odtworzeniowa., str.9/13.
5. Osadzenie nagrobków z krzyżami w uprzednio przygotowane fundamenty-stopnice  
Izolacje poziome i pionowe wydają się niezasadne ponieważ każdy z nagrobków zostaje uprzednio zaimpregnowany warstwą hydrofobową( stanowi zarazem warstwę izolacyjną). Zabieg osadzania zarówno nagrobków jak obramowań mogił- krawężników pozornie prosty, wymaga precyzji i staranności w zachowaniu symetrii (poprzecznej i podłużnej) .Osadzanie nagrobków ze względu na żeliwne krzyże (ewentualne możliwe ich uszkodzenia) jest zabiegiem wymagającym wyjątkowej ostrożności i dokładności.  
Osadzenie obramowań mogił w przygotowane wykopy.  
Obramowania w „głowie mogiły” zrównane w linii płaszczyzny tylnej nagrobka.
6. Końcowe opracowanie wnętrza cmentarza- obsianie trawą z gatunku niskich traw, natomiast na mogiłach można zasiać trawę lub zasadzić wieloletnie rośliny zapewniające pokrycie niskim, równym kobiercem.

### **Wyposażenie nagrobków w emaliowane tablice nagrobne**

1. Montaż emaliowanych tablic na zachowanych(36 szt.) i odtworzonych - zrekonstruowanych(10 szt.) . Nawiercenie otworów w ramach zrekonstruowanych krzyży pod montaż tablic nagrobnych. Wykonanie otworów należy wykonać bardzo precyzyjnie po wstępnych przymiarkach, wyznaczeniu punktów otworów z tablic na przynależnych ramach krzyżów. Do nawierceń zastosowany zostanie najwyższej jakości sprzęt. Otwory w ramach krzyży - dwa w poziomej osi ramki. Zastosowanie stalowych śrub z podkładkami teflonowymi.  
Po wstępnych konsultacjach (2013 r.) zastosowano tzw. „klucz”.  
Schemat montażu emaliowanych tablic przedstawiony na planie wnętrza cmentarza – zał. 6, (dokumentacja projektowa – str.47).

## C. PODSUMOWANIE

Założenia i postępowanie konserwatorskie realizowane prawidłowo i zgodnie ze sztuką konserwatorską pozwolą na przywrócenie właściwych wartości zarówno historycznych jak i estetycznych obiektowi – cmentarzowi wojennemu z I wojny światowej w Siedliskach.

Przy kompleksowej konserwacji cmentarza (zachowując wszystkie wytyczne projektu historyczno- odtworzeniowego) ze stanowiska konserwatorskiego proponuje się odstępianie od rekonstrukcji- odtworzenia przyzm mogił (kopców mogilnych). Na tym etapie, bez względu na wartości estetyczne końcowego efektu wydaje się niekonieczne, ponieważ utrzymanie na bieżąco zrekonstruowanych przyzm mogilnych wymaga stałej (profesjonalnej) opieki. Wykonanie pierwotnego założenia, tylko z obramowaniami mogił, perspektywicznie nie wyklucza odtworzenia przyzm- kopców mogił . Wykonanie ich jest możliwe oczywiście postępując zgodnie z projektem odtworzeniowym autorstwa J.P. Drogomira.

Natomiast na tym etapie, istotnym problemem- bardzo ważnym- jest rozmieszczenie emaliowanych tablic nagrobnych we właściwe ramki krzyży nagrobków w obecnym usytuowaniu. Projekt odtworzeniowy obrazuje schemat historycznego rozmieszczenia mogił i nagrobków i wzorów tablic Po konsultacjach zastosowano „klucz” przedstawiony na planie wnętrza cmentarza (z aktualnie rozmieszczonymi nagrobkami) – zał. 6, (dok. projektowa – str.47). Dodatkowo należy zwrócić uwagę iż wszelkie działania prowadzące do dalszych prac renowacyjnych wymagają w pierwszym etapie usunięcia pni drzew wrastających w segmenty balustrady oraz drzew w linii zewnętrznej zagrażającym perspektywicznie kamiennym słupom jak i łączącym je segmentom balustrady. Usunięcie drzew (poprzedzone stosowną procedurą) z punktu widzenia konserwatorskiego konieczne. Jak widać obecny stan zachowania ogrodzenia w linii wschodniej cmentarza wynikał z nieprofesjonalnego wycięcia drzew. Z całą pewnością to właśnie działanie spowodowało uszkodzenie kamiennych słupów i tym samym żelaznych balustrad. Podobnie należy zwrócić uwagę na stan muru oporowego na granicy(linia wschodnia) cmentarza wojennego i komunalnego. Wykonanie tych prac w znacznym stopniu zahamowałoby postępujące zniszczenia w tym miejscu. Wykonanie muru oporowego poprawiłoby obecnie całościowy odbiór estetyczny, tak samo ważne są względy techniczne. Realizacja jakichkolwiek działań na tym cmentarzu, o wyjątkowo interesującym założeniu architektonicznym, podobnież widokowym, wymaga szczegółowych i wnikliwych analiz.

Nowy Sącz 2019-01-14

opr.

# **V. DOKUMENTACJA**

## **A. FOTOGRAFICZNA**

### **a. archiwalna**

**Fot. 1, 2, 3, - autor Jerzy Dromir**

### **b. Stan zachowania -2013r., 2018r.**

**Fot. 1 – 19, - autor Adam Jarczy**

Fotografie wykonane w 2013 r. adekwatne do obecnego stanu zachowania obiektu ewentualnie edytowane porównawczo do obecnego stanu zachowania – 2018/19 r.

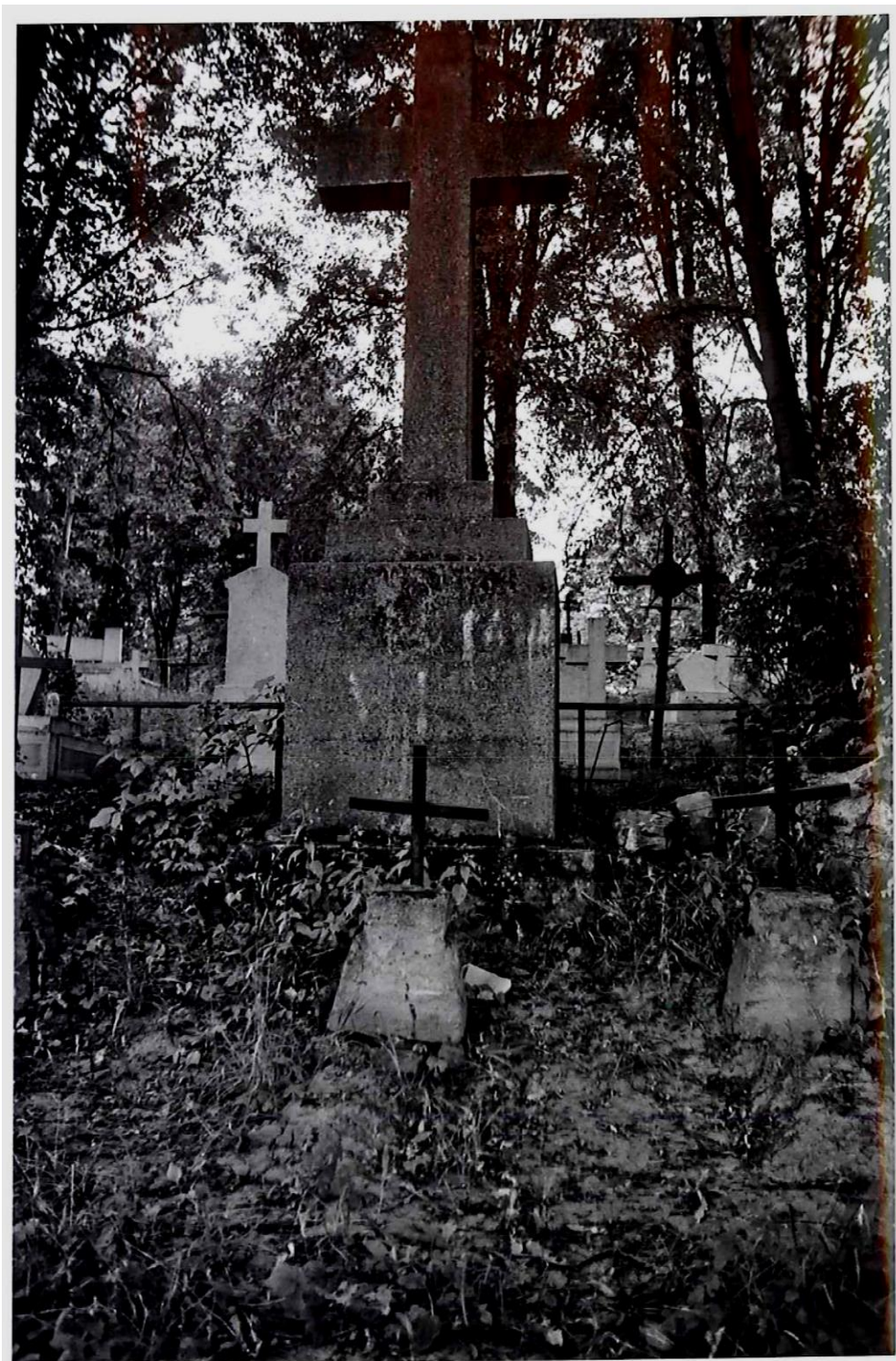
**a. Archiwalna**



Fot.1. Fotografia archiwalna z lat 1916- 1918. Widok cmentarza z drogi Zaborowice – Bobowa. Wejście z pierwotną dwuskrzydłową kutą furką.



Fot. 2. Mury schodów wejścia z furtką dolną – widok od płyty cmentarza



Fot. 3. Krzyż pomnikowy z pierwotną formą nagrobków

**b. Stan zachowania - 2018 r.**

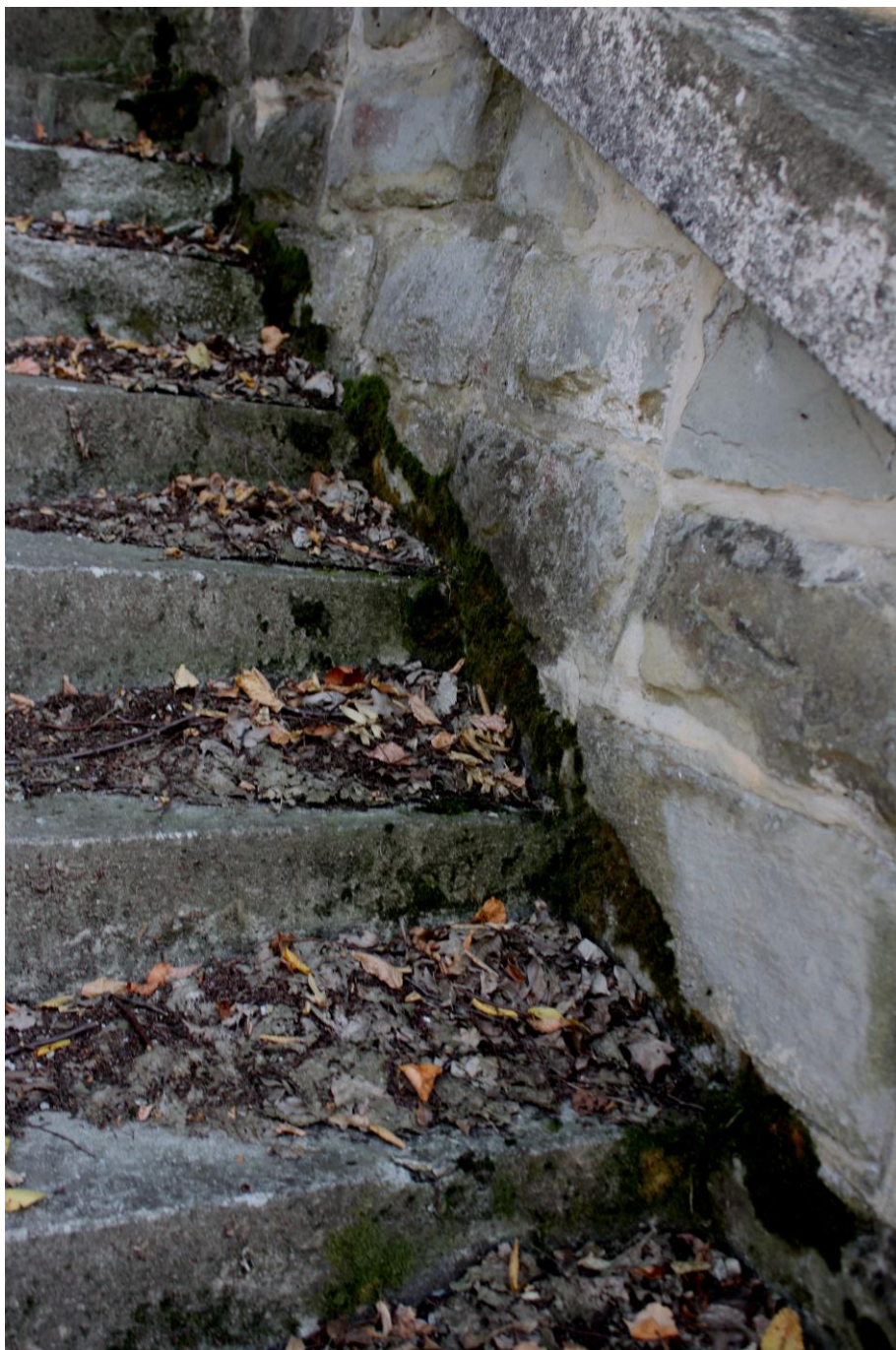


1. Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Siedliskach-widok ogólny

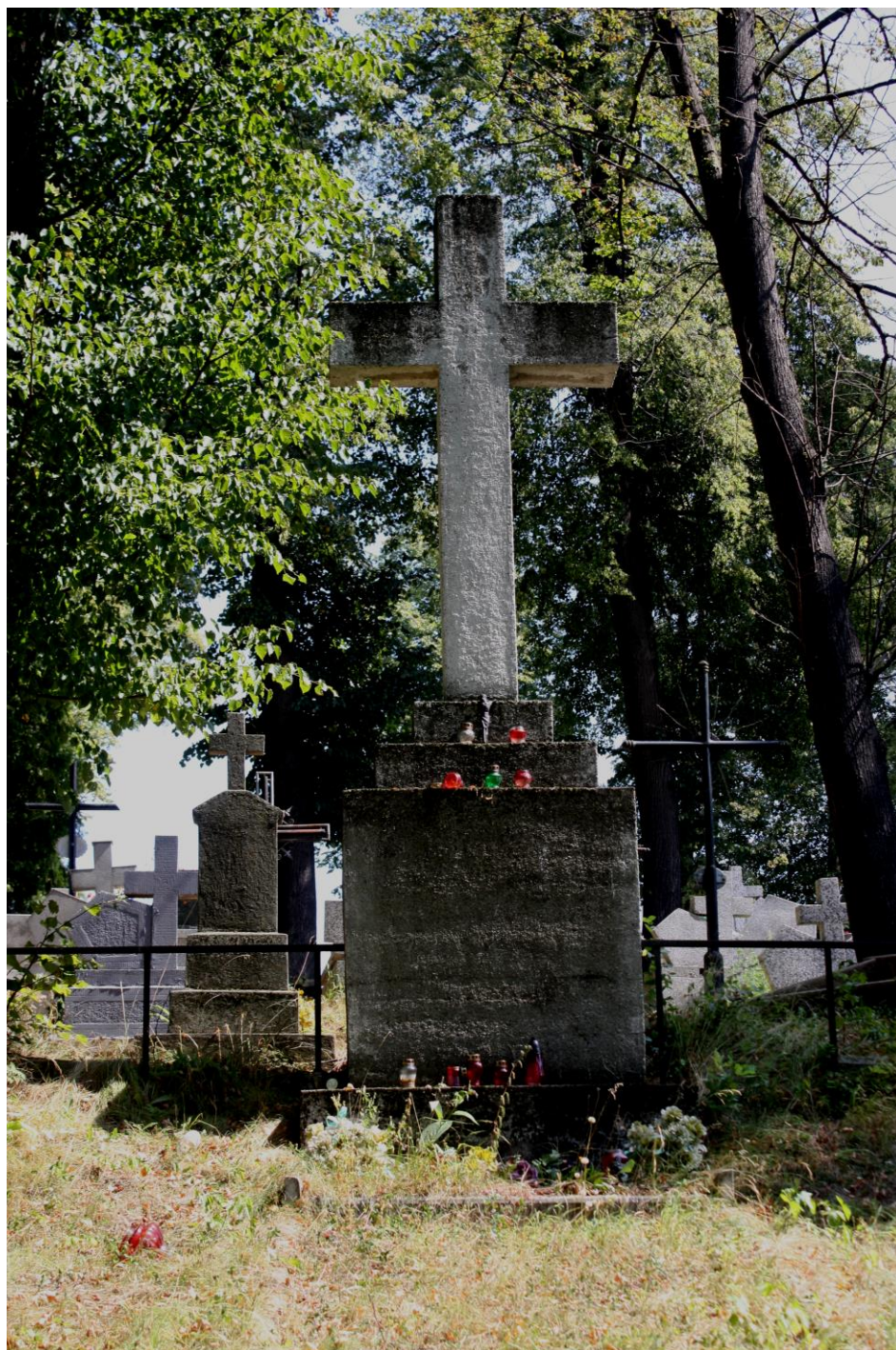


2. Główne wejście z wtórną furką





3. Fragment betonowych schodów z piaskowcowym murem



4. Betonowy krzyż pomnikowy w centralnym miejscu cmentarza



5. Fragment krzyża pomnikowego - cokół



6, 7. Fragment cmentarz - strona prawa (płd-wsch)



8. Fragment cmentarza - strona lewa (pn-wsch), (2013 r.)



9. Fragment cmentarza - strona lewa (pn-wsch), (2018 r.)



10. Fragment ogrodzenia w linii północnej - strona lewa



10. Fragment ogrodzenia w linii wschodniej - strona lewa (2013 r.)

11. Fragment ogrodzenia w linii wschodniej – strona lewa (2018 r.)



12. Fragment ogrodzenia w linii zachodniej – strona lewa (2013 r.)



13. Fragment ogrodzenia w linii zachodniej – strona lewa (2018 r.)





14. Nagrobek z żeliwnym krzyżem niewłaściwie osadzony, odwrócony licem do tyłu (2013 r.)



15. Nagrobek z żeliwnym krzyżem niewłaściwie osadzony, odwrócony licem do tyłu z emaliowaną tablicą nagrobną (2018/19 r.)



14. Nagrobek z fragmentem ogrodzenia – strona pld.

15. Fragment ogrodzenia z nie zachowanym słupem kamiennym  
- w linii wschodniej.



17. Furta górna wejścia na płytę cmentarza



19. Fragment muru oporowego- piaskowcowego na granicy cmentarza wojennego i komunalnego.



20, 21. Nagrobki z krzyżami żeliwnymi, z zamontowanymi emaliowanymi tablicami nagrobnymi (odtworzenie i montaż – 2013 r.)

## B. DOKUMENTACJA PROJEKTOWA

### ZAŁĄCZNIKI

- Nr 1.** Plan archiwalny
- Nr 2.** Plan inwentaryzacyjny – 1987r.
- Nr 3.** Plan odtworzeniowy – 2012r.
- Nr 4.** Projekt rekonstrukcyjny – 1987r.
- Nr 5.** Wzory emaliowanych tablic nagrobnych
- Nr 6.** Plan montażu emaliowanych tablic na krzyżach nagrobków wg podanego „klucza”
- Rys 7.** Rekonstrukcja cementowego nagrobka
- Rys 8.** Rekonstrukcja żeliwnego krzyża
- Rys 9.** Projekt nasadników betonowych
- Rys 10.** Rekonstrukcja kamiennych słupów
- Rys 11.** Rekonstrukcja żelaznego ogrodzenia

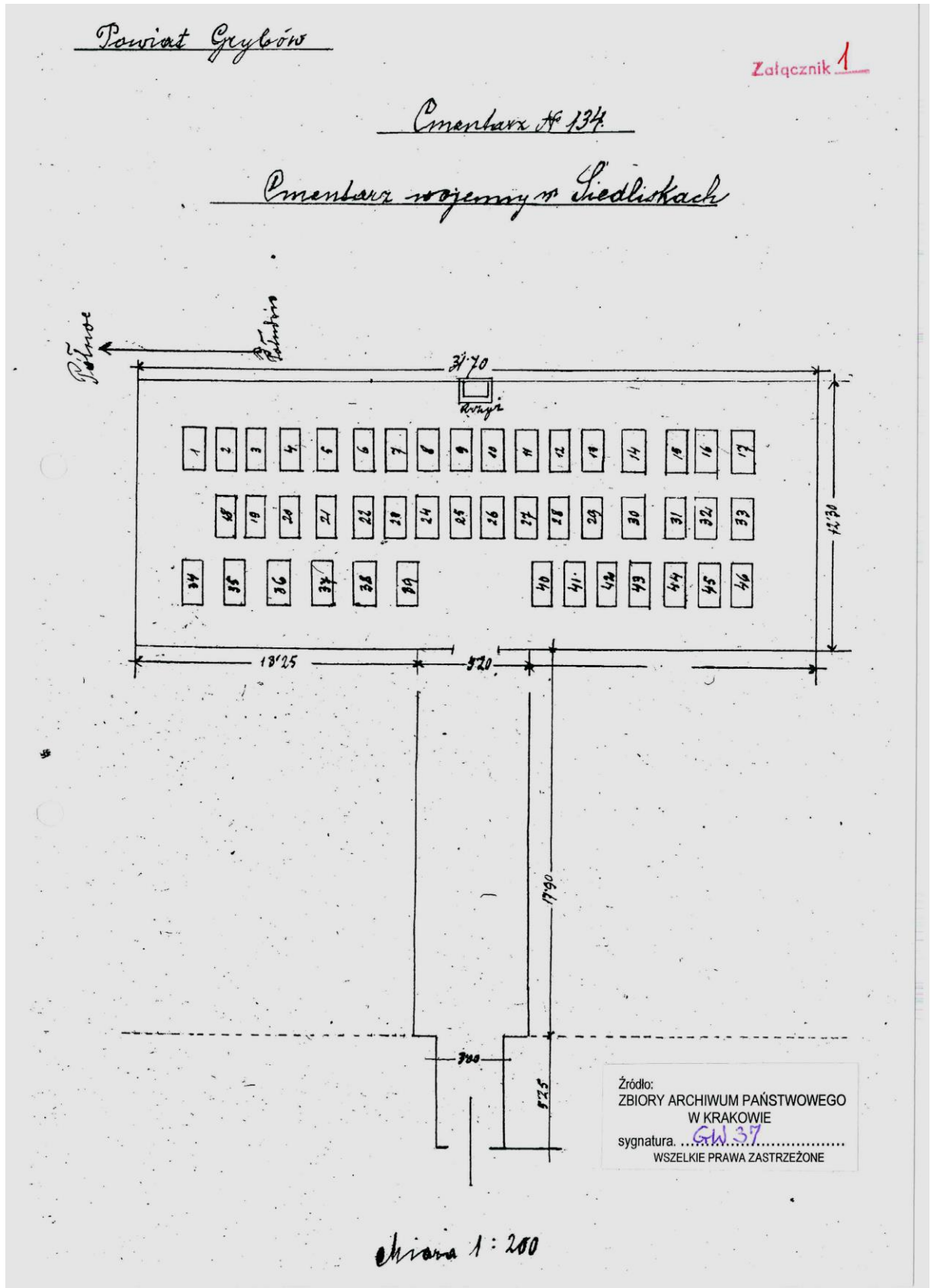
Załączniki : Nr.1 - 5, - autor - Jerzy Drogomir

Nr.6 , - autor - Adam Janczy

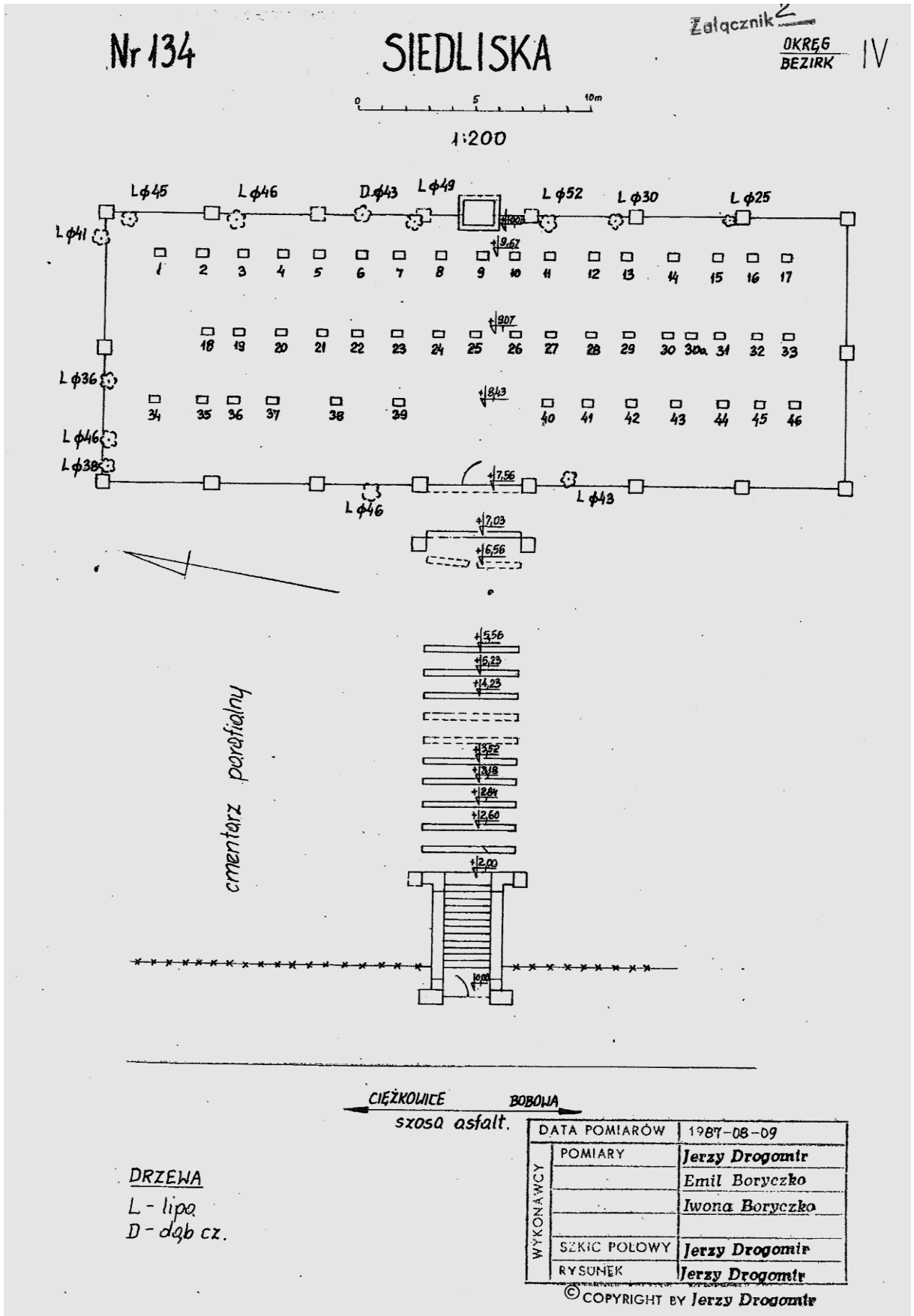
Rysunki: Nr.7, 8, - autor – Adam Janczy

Nr. 9 – 11- autor - Jerzy Drogomir

# Załącznik Nr 1.



# Załącznik Nr 2.

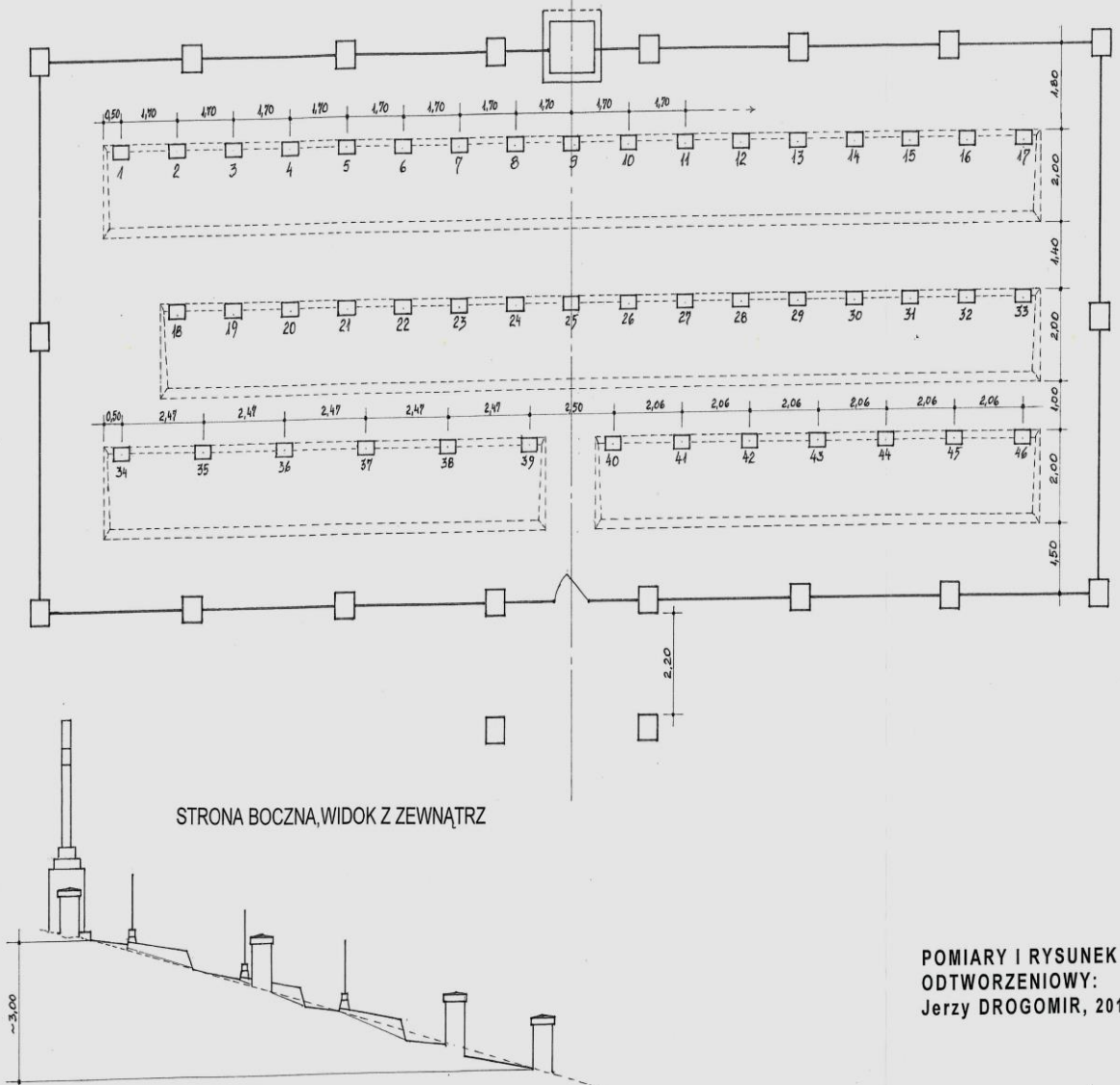


# Załącznik Nr 3.

Załącznik 3

## Cmentarz wojenny Nr 134 SIEDLIKA PLAN ODTWORZENIOWY OGRODZENIA, UKŁADU GROBÓW I NAGROBKÓW

1:100

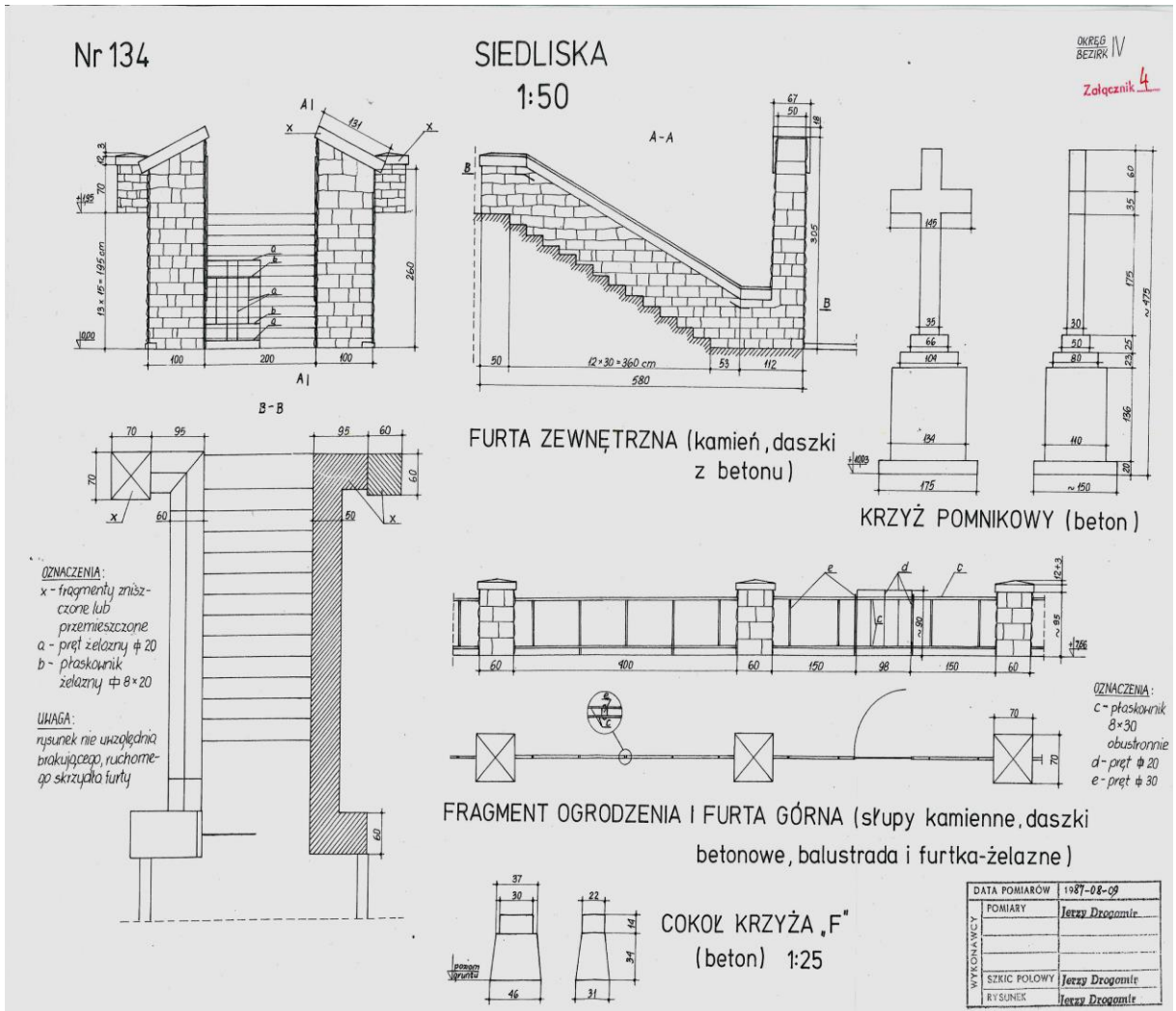


STRONA BOCZNA, WIDOK Z ZEWNĄTRZ

POMIARY I RYSUNEK  
ODTWORZENIOWY:  
Jerzy DROGOMIR, 2012



# Załącznik Nr 4.



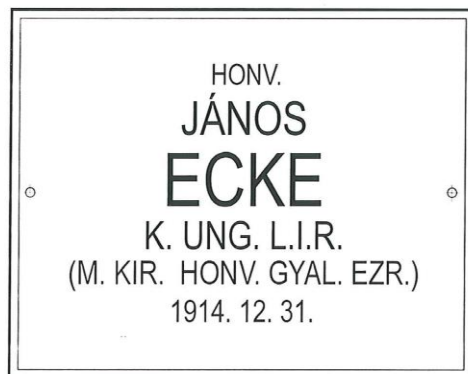
## Załącznik Nr 5. Wzory emaliowanych tablic nagrobnych

Arkusz 1. z 8.

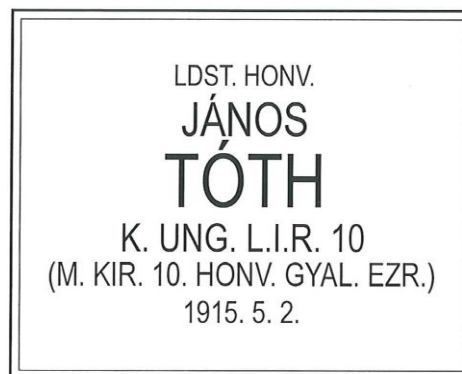
Cmentarz wojenny Nr 134 SIEDLIŠKA  
Wzory emaliowanych tablic nagrobnych

Załącznik 5

Wzór 1, nagrobek nr 1.



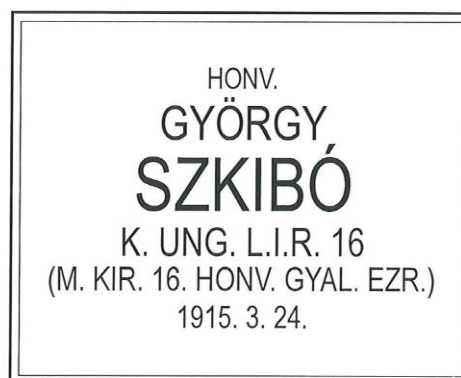
Wzór 2, nagrobek nr 2.



Wzór 3, nagrobek nr 3.



Wzór 4, nagrobek nr 4.



Wzór 5, nagrobek nr 5.



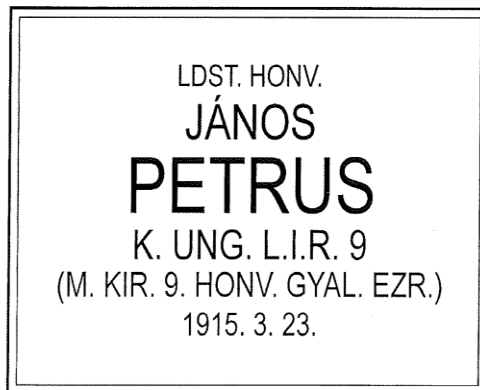
Wzór 6, nagrobek nr 6.



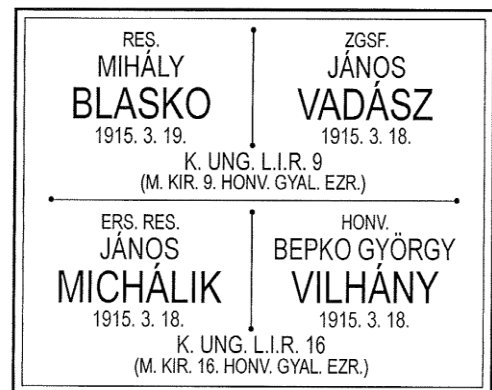
Cmentarz wojenny Nr 134 SIEDLIKA

Wzory emaliowanych tablic nagrobnych

Wzór 7, nagrobek nr 7.



Wzór 8, nagrobek nr 8.



Wzór 9, nagrobek nr 9.



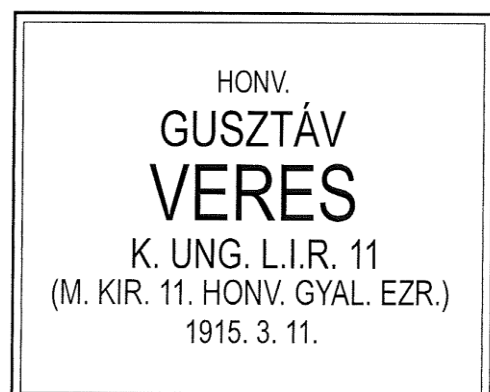
Wzór 10, nagrobek nr 10.



Wzór 11, nagrobek nr 11.



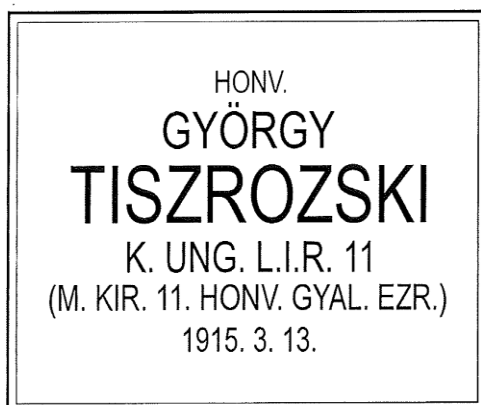
Wzór 12, nagrobek nr 12.



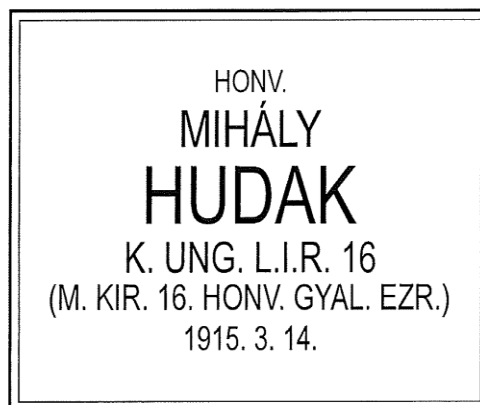
Cmentarz wojenny Nr 134 SIEDLISKA

Wzory emaliowanych tablic nagrobnych

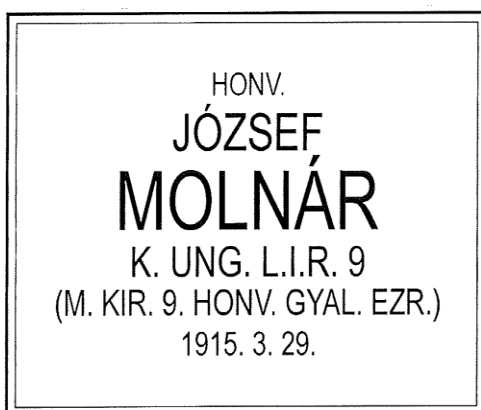
Wzór 13, nagrobek nr 13.



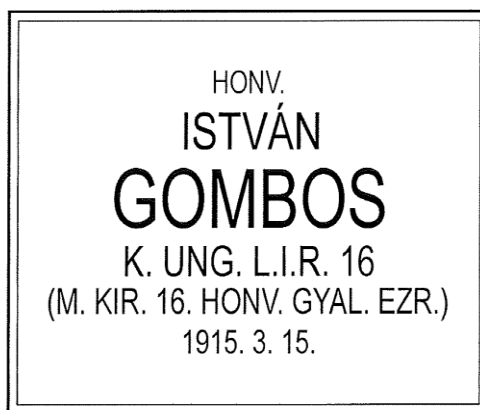
Wzór 14, nagrobek nr 14.



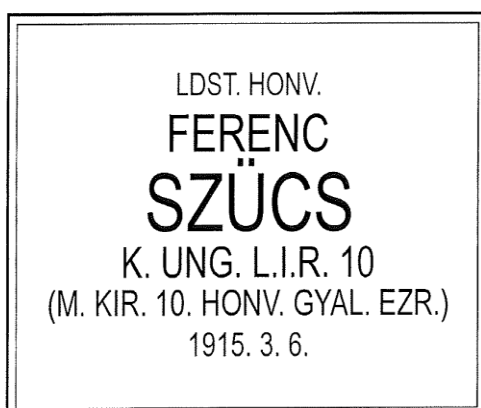
Wzór 15, nagrobek nr 15.



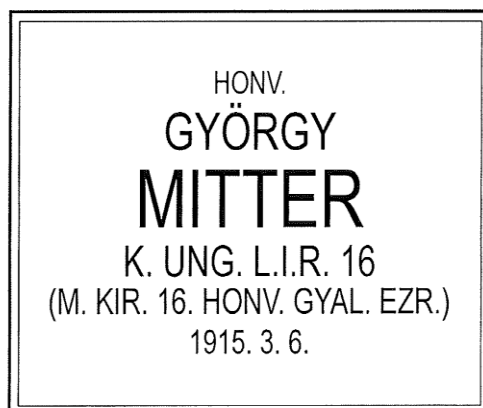
Wzór 16, nagrobek nr 16.



Wzór 17, nagrobek nr 17.

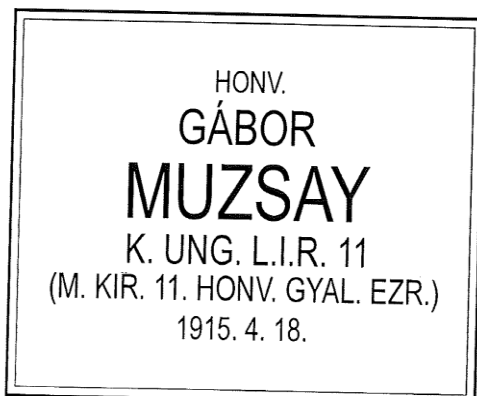


Wzór 18, nagrobek nr 18.

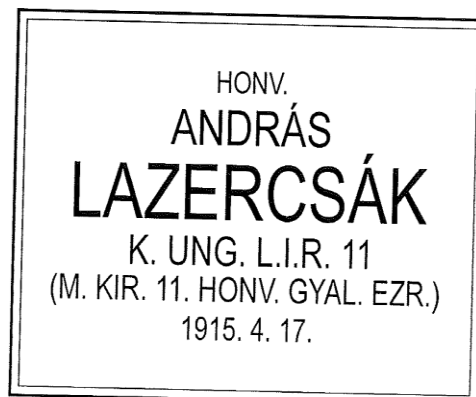


Cmentarz wojenny Nr 134 SIEDLIŠKA  
Wzory emaliowanych tablic nagrobnych

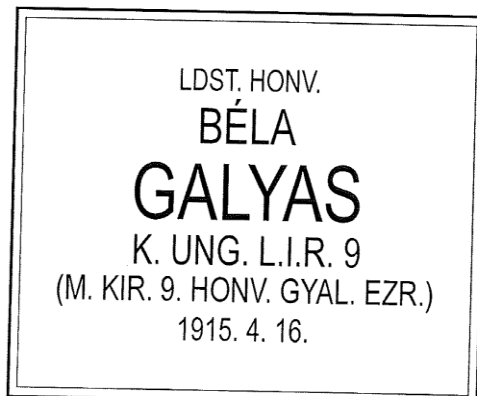
Wzór 25, nagrobek nr 25.



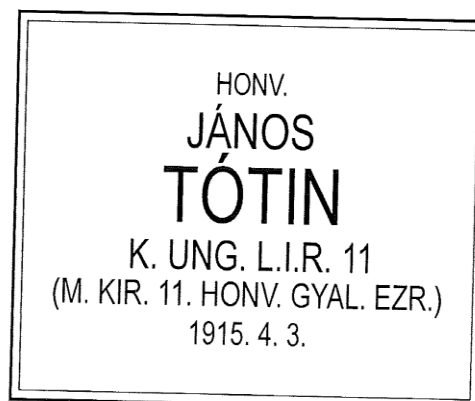
Wzór 26, nagrobek nr 26.



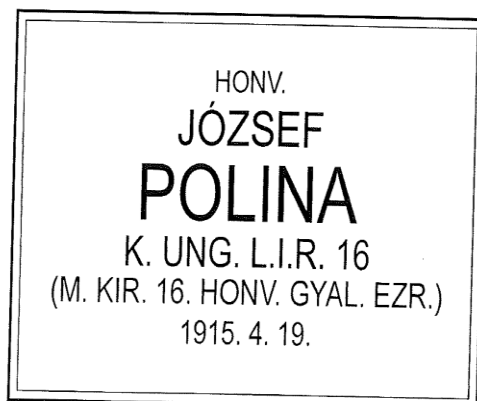
Wzór 27, nagrobek nr 27.



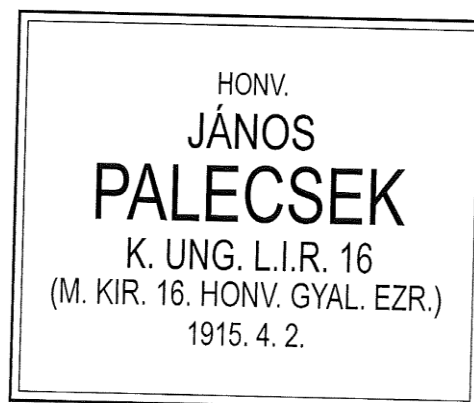
Wzór 28, nagrobek nr 28.



Wzór 29, nagrobek nr 29.



Wzór 30, nagrobek nr 30.

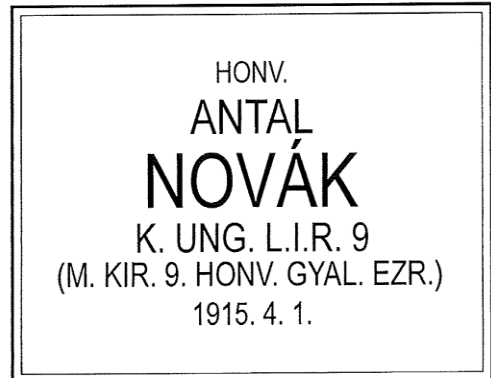


Cmentarz wojenny Nr 134 SIEDLIŠKA  
Wzory emaliowanych tablic nagrobnych

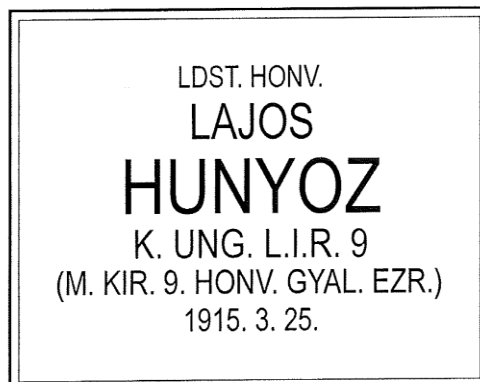
Wzór 31, nagrobek nr 31.



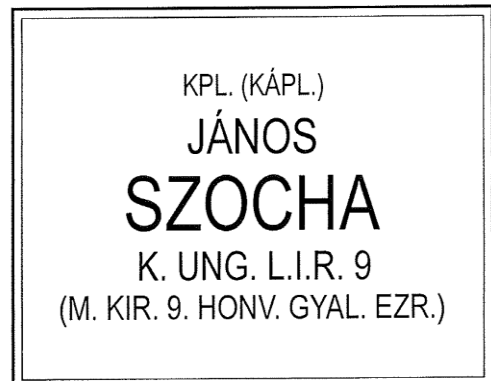
Wzór 32, nagrobek nr 32.



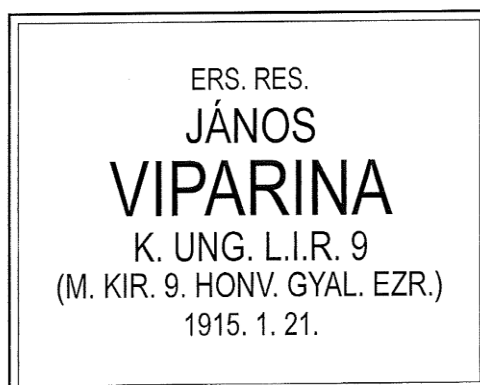
Wzór 33, nagrobek nr 33.



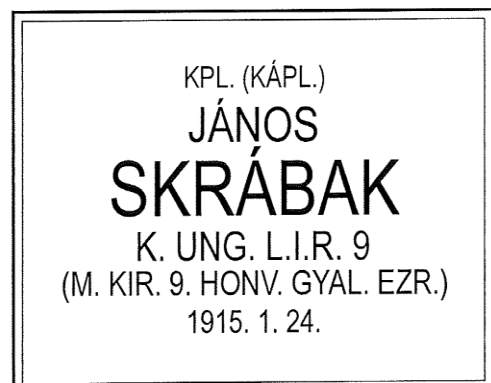
Wzór 34, nagrobek nr 34.



Wzór 35, nagrobek nr 35.

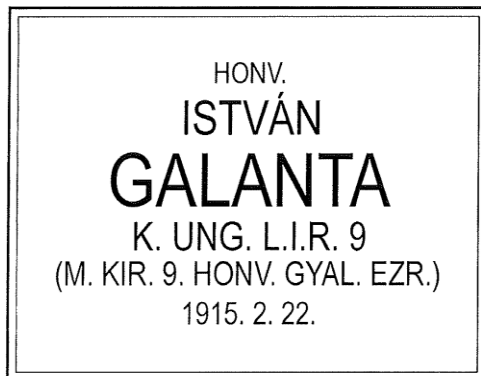


Wzór 36, nagrobek nr 36.

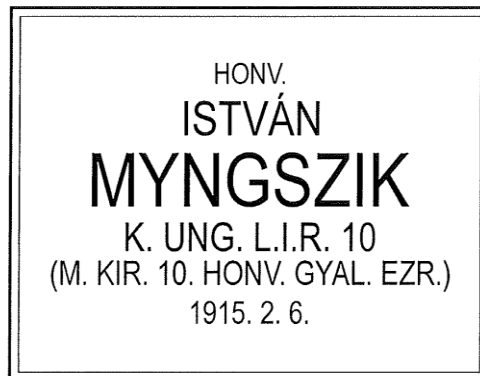


Cmentarz wojenny Nr 134 SIEDLIŠKA  
Wzory emaliowanych tablic nagrobnych

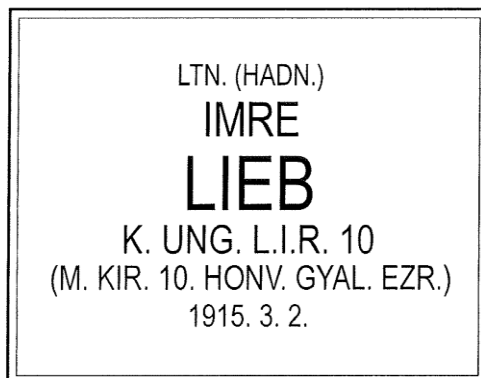
Wzór 37, nagrobek nr 37.



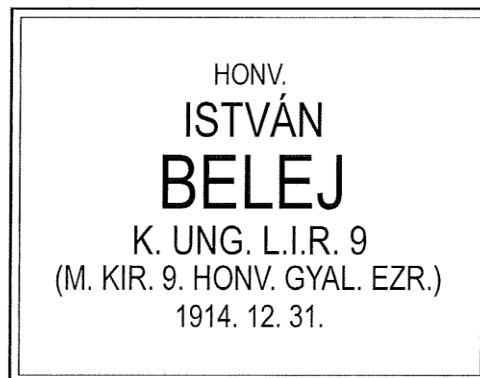
Wzór 38, nagrobek nr 38.



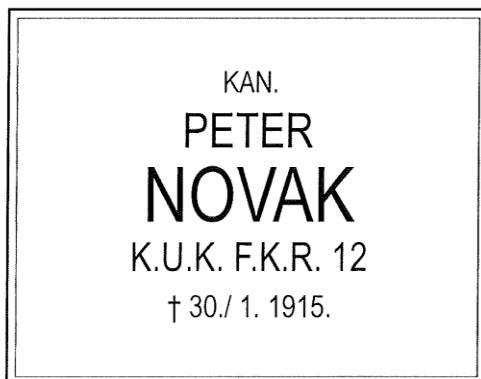
Wzór 39, nagrobek nr 39.



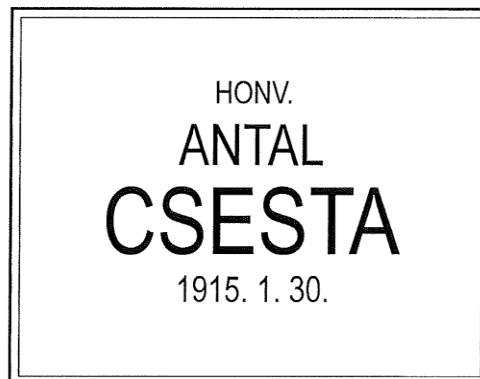
Wzór 40, nagrobek nr 40.



Wzór 41, nagrobek nr 41.

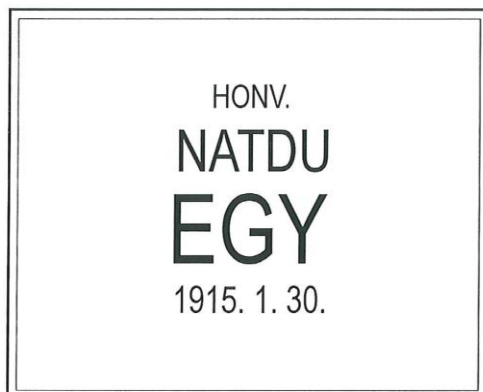


Wzór 42, nagrobek nr 42.

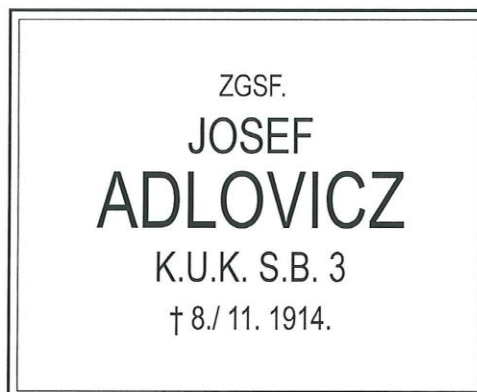


Cmentarz wojenny Nr 134 SIEDLIKA  
Wzory emaliowanych tablic nagrobnych

Wzór 43, nagrobek nr 43.



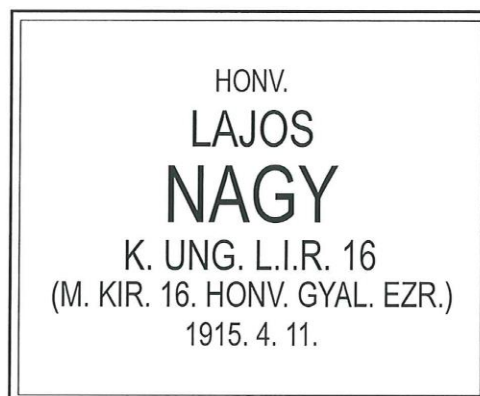
Wzór 44, nagrobek nr 44.



Wzór 45, nagrobek nr 45.



Wzór 46, nagrobek nr 46.



**UWAGI:**

1. Tablice blaszane, lekko wypukłe, emaliowane; tło jasne, szaro-błękitne, napisy czarne; krój liter i znaków wzorowany na tablicach zachowanych na innych cmentarzach.
2. Kształt i wymiary tablic:  
- prostokątne, poziome, mieszczące się w ramach u dołu żeliwnych krzyży nagrobnych (~14x18 cm). Mocowanie w osi poziomej (wzór nr 1).

Wzory tablic, w oparciu o publikację Jerzego J.P. Drogomira: *Polegli w Galicji Zachodniej 1914-15*, tom I oraz o materiały źródłowe zachowane w Archiwum Państwowym w Krakowie, zespół akt WUOnGW: GW 37, GW 88, sporządzili:

Izabela CHLOST

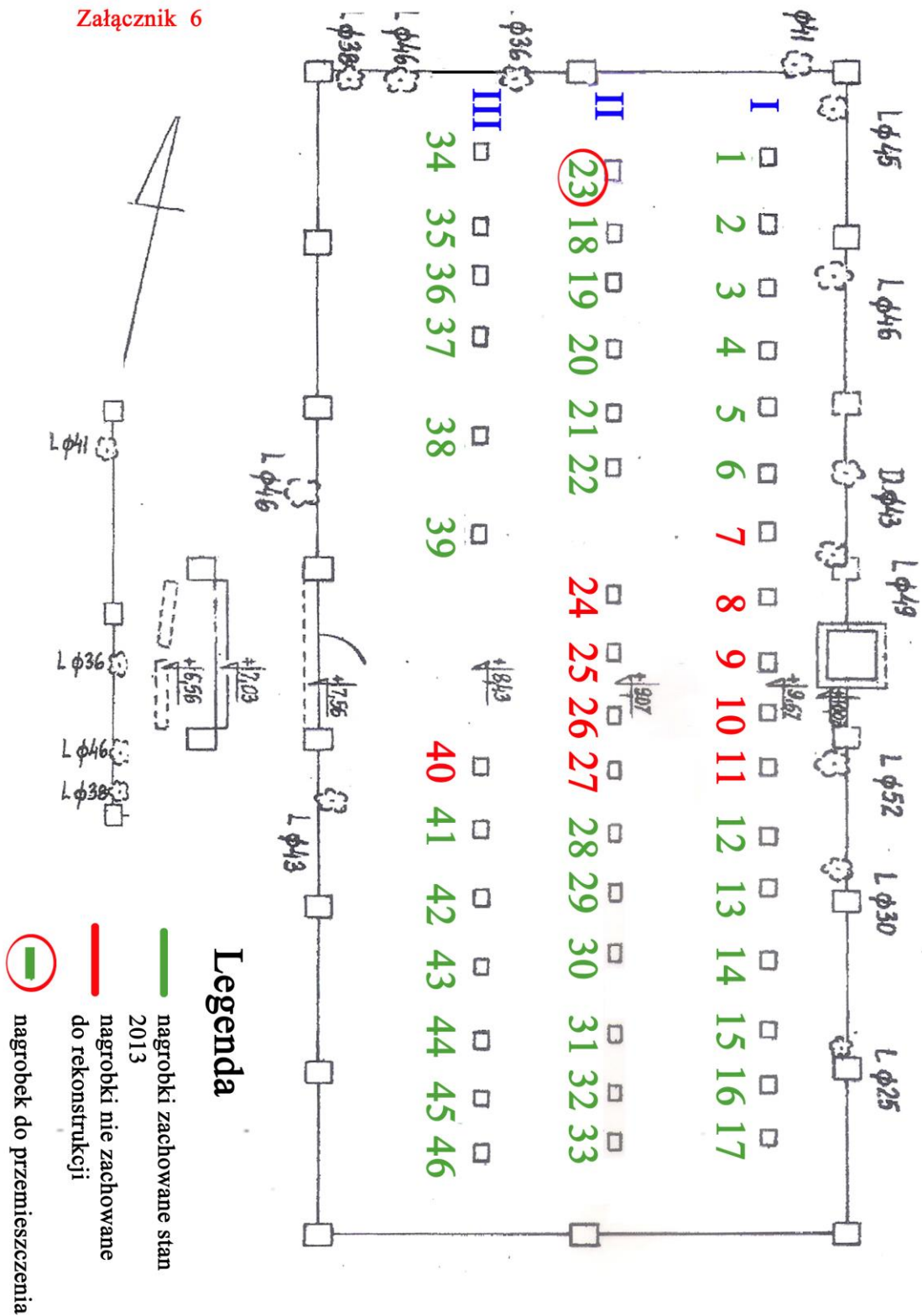
Jerzy DROGOMIR

Słupsk, październik 2012 r.



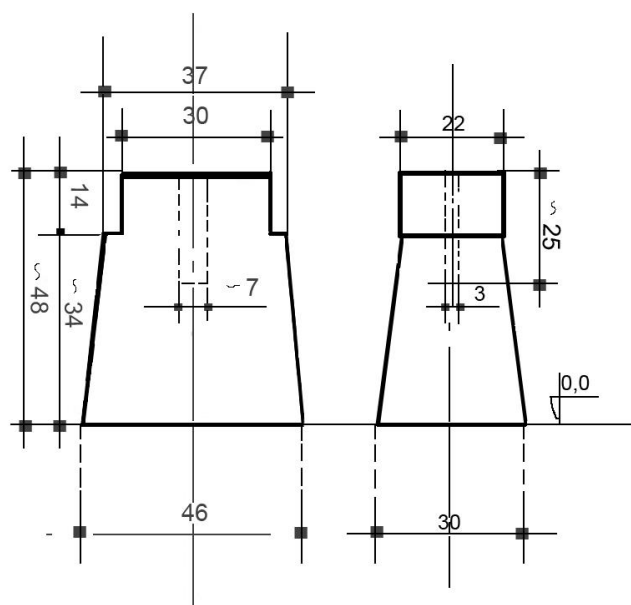
# Załącznik Nr 6.

Załącznik 6



## Rys. 7.

### Rekonstrukcja cementowego nagrobka

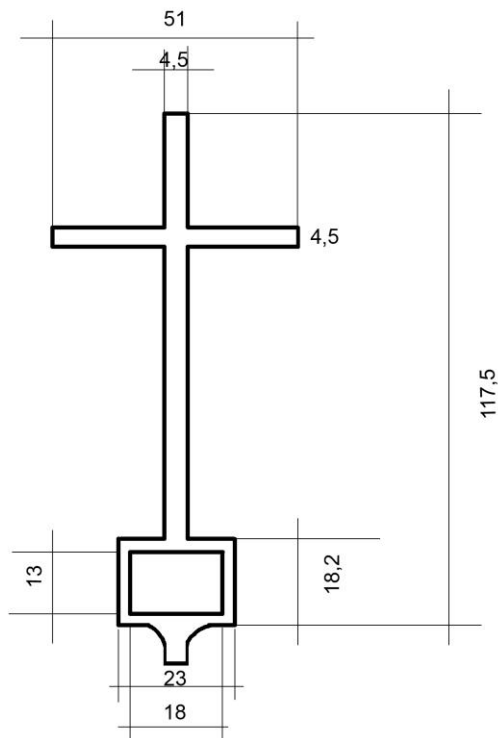


COKÓŁ NAGROBKA SKALA 1: 10

## Rys. 8.

### Rekonstrukcja żeliwnego krzyża nagrobków, typ F,

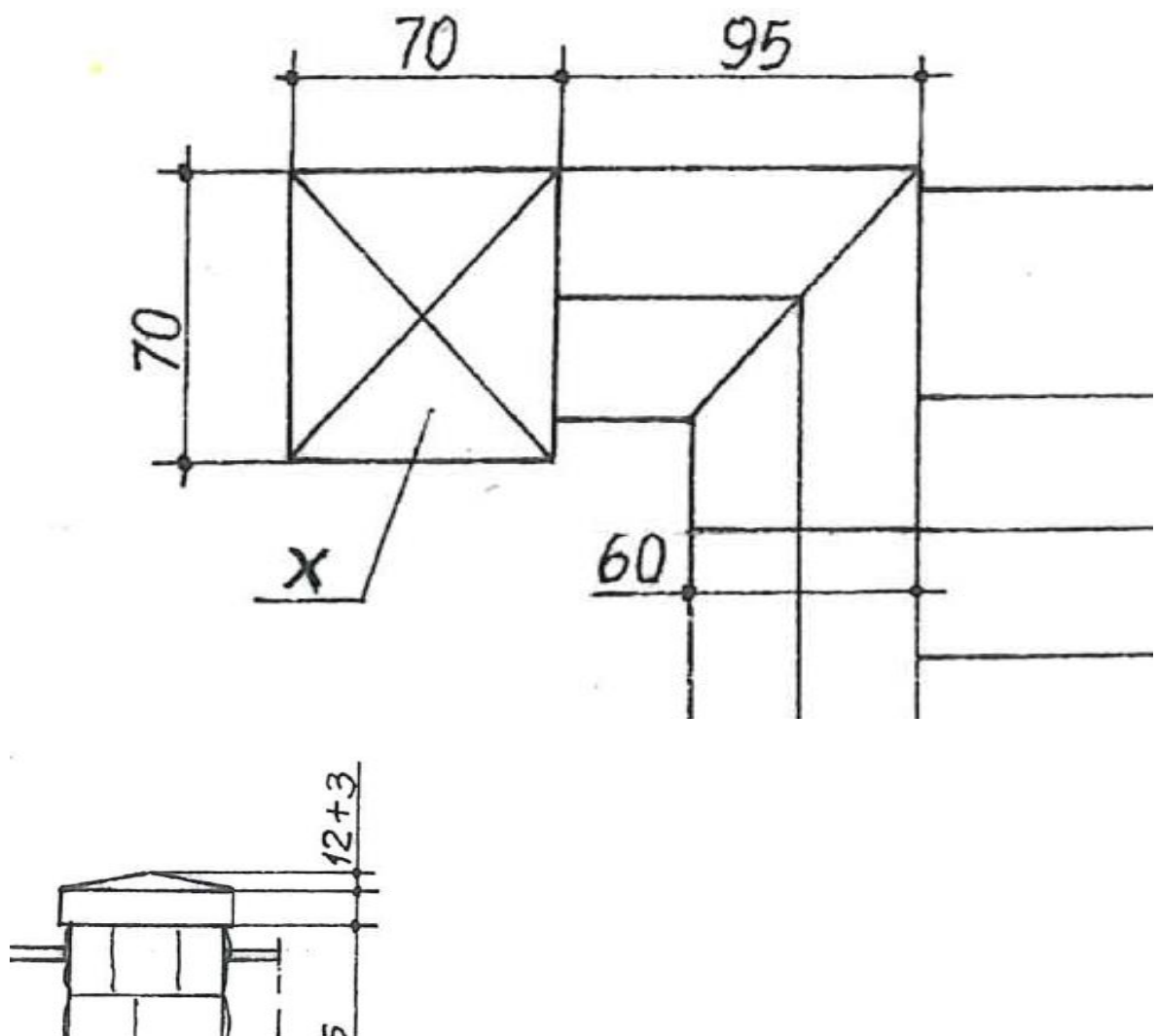
skala 1 : 10 (grubość – 2cm)



Krzyż typu F

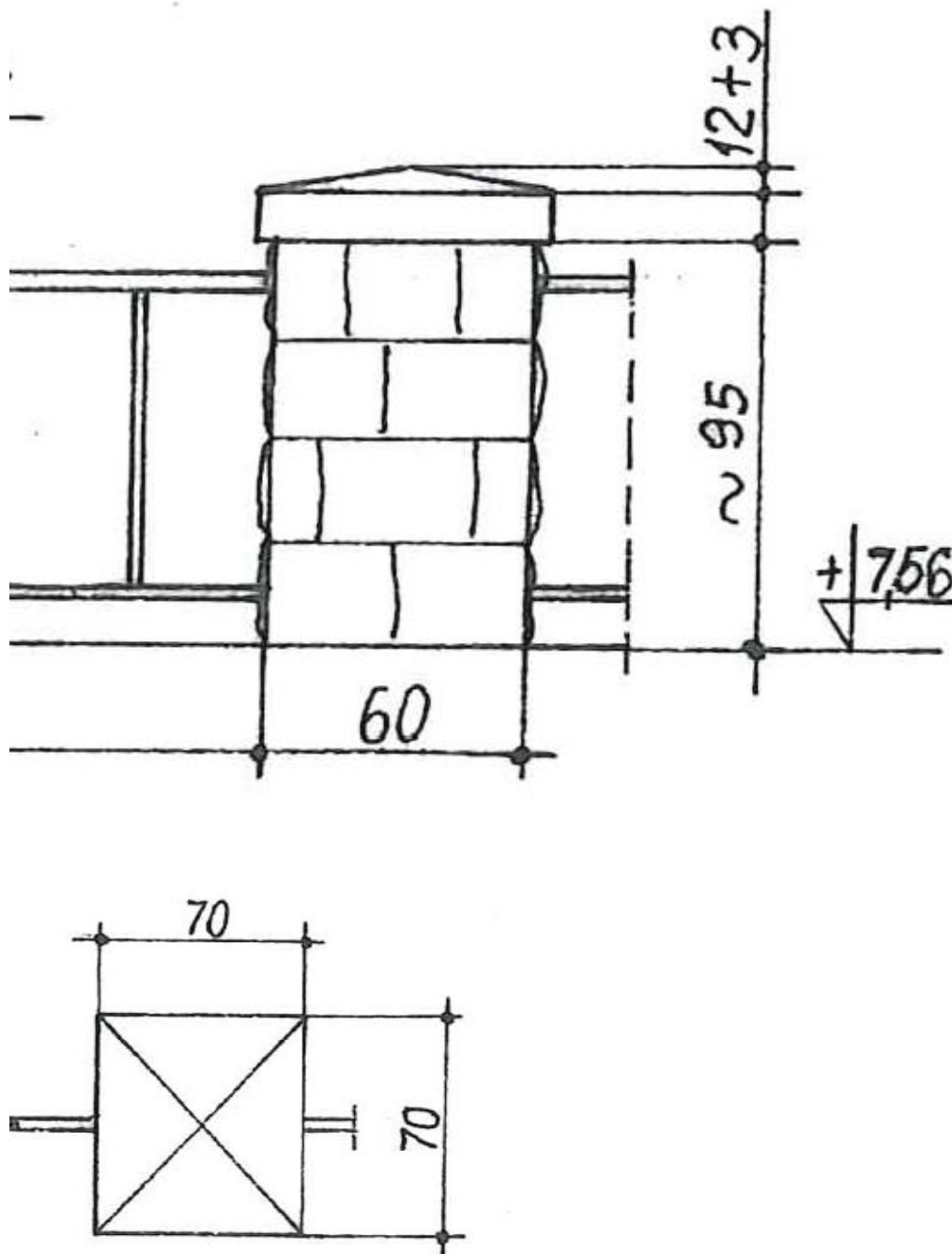
**Rys. 9.**

**Projekt nasadników betonowych  
na kamienne słupy ogrodzenia i mury schodów wejścia**



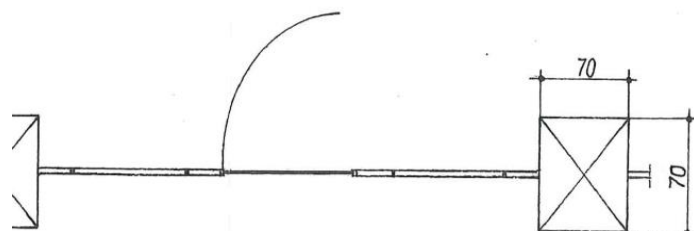
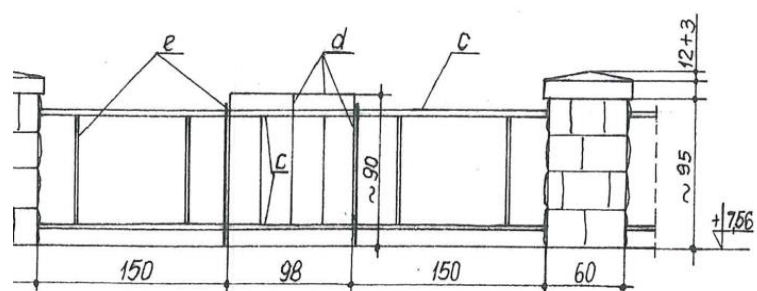
## Rys. 10.

Rysunek rekonstrukcyjny kamiennych słupów  
ogrodzenia i murów schodów wejścia



## Rys. 11.

### Rekonstrukcja żelaznego ogrodzenia



#### OZNACZENIA:

c - płaskownik  
8×30

obustronnie

d - pręt  $\varnothing$  20

e - pręt  $\varnothing$  30

# VIII. Specyfikacja techniczna wykonania i odbioru prac konserwatorskich

Podstawą opracowania jest Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 2 września 2004r. w sprawie szczegółowego zakresu i formy dokumentacji projektowej, specyfikacji technicznych wykonania i odbioru robót budowlanych oraz programu funkcjonalno- użytkowego.

## 1. WSTĘP

### 1.1. Informacja ogólna

Prace związane z realizacją przedmiotowej inwestycji należy wykonać zgodnie z warunkami technicznymi wykonania i odbioru prac, opisanymi w „Specyfikacji Technicznej Wykonania i Odbioru Robót(ST)”, którą sklasyfikowano na podstawie Wspólnego Słownika Zamówień, którego stosowanie reguluje Rozporządzenie

Komisji (WE) Nr 2151/2003 Parlamentu Europejskiego z grudnia 2003 r.

„Specyfikacja Techniczna Wykonania i Odbioru Robót(ST)” określa zasady postępowania przy wykonywaniu prac konserwatorskich(kod wg CPV:45212314-0 – Roboty budowlane w zakresie pomników historycznych lub miejsc pamięci).

### 1.2. Nazwa zamówienia

Kompleksowa konserwacja cmentarza wojennego z I wojny światowej nr 134 w Siedliskach

Klasyfikacja robót wg Wspólnego Słownika Zamówień (CPV)

Roboty na cmentarzu – 45215400-0

Prace konserwatorskie - 45212314-0

### 1.3. Przedmiot i zakres prac

Przedmiotem prac jest konserwacja zachowanych elementów założenia cmentarza

wraz z pracami rekonstrukcyjnymi przywracającymi pierwotne (historyczne) założenie.

- konserwacja elementów kamiennych
- konserwacja elementów betonowych
- konserwacja elementów żelaznych
- rekonstrukcja nagrobków i żeliwnych krzyży
- rekonstrukcja tabliczek z nazwiskami pochowanych żołnierzy
- rekonstrukcja, odtworzenie układu mogił i nagrobków
- inne związane z wyposażeniem wnętrza w zieleni

#### **1.4. Informacje o terenie prac**

- a. Prace prowadzone będą na terenie objętym ochroną konserwatorską, znajdującym się w obrębie czynnego cmentarza parafialnego, trwale ogrodzonym.
- b. Teren winien posiadać system oznakowań informujących o istniejących pracach.
- c. Gruz, ziemia, krzewy i drzewa z wycinki oraz nie przeznaczone do ponownego wykorzystania należy wywozić na bieżąco
- d. Materiały do konserwacji winny być dowożone na bieżąco, w ilości dziennego zużycia. Dotyczy to szczególnie materiałów łatwopalnych, żywic, farb itp.
- e. Media (woda, energia elektryczna) niezbędne do realizacji zadania udostępnione będą odpłatnie; miejsca poboru, dopuszczalna moc i szczegółowe warunki techniczne podłączenia do uzgodnienia na wprowadzeniu na teren prac, natomiast kable, przewody od miejsc przyłącza zapewnia wykonawca na własny koszt. Problemy przyłącza energii elektrycznej (w skomplikowanej sytuacji) należy rozwiązać stosując agregat prądotwórczy.
- f. Wykonawcy zostanie udostępniony węzeł sanitarny i pomieszczenie na szatnię dla pracowników.
- g. Ewentualne miejsce składowania materiałów zostanie wskazane przez przedstawiciela UG- Bobowa na wprowadzeniu. W kosztach realizacji zadania należy uwzględnić transport materiałów. Materiały należy dowozić „na bieżąco” w ograniczonych ilościach.
- h. Wykonawca opracuje szczegółowy harmonogram prac oraz uszczegółowiony Program konserwatorski- jeżeli nie kompleksowy to etapowania.
- i. Rusztowania robocze powinny być zabezpieczone przed dostępem osób z zewnątrz.

#### **1.5. Organizacja prac konserwatorskich**

Kompleksowa konserwacja obiektu realizowana etapowo. Zamawiający przekaze wykonawcy teren prac w terminie określonym w umowie.

#### **1.6. Określenia podstawowe.**

- a. Kierownik budowy – osoba wyznaczona przez Wykonawcę, upoważniona do kierowania pracami w zakresie technicznych prac oraz montażu rusztowań.
- b. Kierownik prac konserwatorskich – zgłoszony przez Wykonawcę, upoważniony do kierowania pracami – konserwator dzieł sztuki spełniający wymagania zawarte w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Sztuki z 09.06.2004r.(Dz. u. 150 p 15790)



- c. Zamawiający Gmina Bobowa
- d. Materiały – wszelkie tworzywa niezbędne do wykonania robót, zgodnie z programem konserwatorskim i specyfikacjami technicznymi zaakceptowane przez Inwestora.
- e. Nadzór autorski – autor opracowania kompleksowego programu konserwacji
- f. Nadzór konserwatorski – WUOZ w Krakowie, Delegatura w Nowym Sączu.

## **2. WYMAGANIA OGÓLNE**

- a. Kierownik prac konserwatorskich odpowiedzialny za prace konserwatorskie i efekt estetyczny całości prac musi posiadać uprawnienia do wykonywania prac w zakresie konserwacji i restauracji dzieł sztuki, określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Sztuki z 09.06.2004r.(Dz. u. 150 p 15790, par.7)
- b. W skład zespołu konserwatorskiego muszą wchodzić co najmniej dwie osoby z indywidualnym doświadczeniem (co najmniej 2 lat) w zakresie konserwacji kamienia, betonu, metalu.

## **3. WYMAGANIA DOTYCZĄCE WŁAŚCIWOŚCI WYROBOW**

### **I MATERIAŁÓW KONSERWATORSKICH**

- a. Materiały stosowane do prac konserwatorskich muszą odpowiadać technologii uzgodnionej przez Wykonawcę z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków. Wszelkie zmiany materiałów i technologii muszą być uzgodnione z WUOZ.
- b. Materiały i technologie stosowane do wykonania robót muszą odpowiadać zaleceniom przyjętym w zatwierdzonym programie konserwatorskim, spełniać postawione w nim wymagania techniczne, normowe a także estetyczne, posiadać stosowne atesty, aprobaty, certyfikaty zgodne z obowiązującymi przepisami.
- c. Wszystkie materiały winien zapewnić Wykonawca (koszt należy uwzględnić w ofercie).
- d. W wycenie ofertowej uwzględnić ewentualne opłaty z składowanie gruzu, ziemi na wysypisku.

#### **4. OGÓLNE WYMAGANIA DOTYCZĄCE PRAC**

- a. Podstawowe zasady i warunki wykonania określają: Pozwolenie konserwatorskie, program prac konserwatorskich uzgodniony z WUOZ,
- oraz decyzje komisji konserwatorskich powołanych w trakcie realizacji zadania.
- b. Prace podlegać odbiorowi przez komisję konserwatorską z udziałem Delegatury Nowy Sącz, WUOZ w Krakowie oraz przedstawiciela Inwestora i Użytkownika- pod kątem zgodności z programem konserwatorskim, prawidłowości wykonania, zgodności z zasadami sztuki Konserwatorskiej.
- c. Wykonawca ponosi odpowiedzialność cywilną za ewentualne szkody na osobach i rzeczach powstałe w związku przyczynowym z realizacją prac.
- d. Wykonywane prace będą podlegać kontroli technicznej i konserwatorskiej ze strony Zamawiającego.
- e. W kosztach realizacji zadania Wykonawca winien uwzględnić koszty ewentualnych konsultacji specjalistycznych, szczególnie dodatkowych opracowań odtworzeniowych.

##### **4.1.Ogólne zasady wykonania robót**

Prace realizowane będą na podstawie „Projektu kompleksowej konserwacji Cmentarza wojennego z I wojny światowej nr 133 w Bobowej” opracowanego przez Adama Janczy w lipcu 2013 oraz uwagami zawartymi w Pozwoleniu Konserwatorskim wydanym przez Delegaturę- Nowy Sącz, WUOZ w Krakowie. Prace realizowane będą prawdopodobnie etapowo w miarę zdobywanych środków. Wówczas należy przygotować szczegółowy harmonogram oraz kosztorys kolejnych etapów realizacyjnych.

Etapowanie należy prowadzić kompleksowo dla wybranych fragmentów cmentarza. Kolejność etapów konsultować z autorem projektu ewentualnie nadzorem konserwatorskim. Całościowo (jednoetapowo) należy potraktować realizację rekonstrukcji wnętrza cmentarza– przywrócenia pierwotnego historycznego układu mogił i nagrobków

#### **5. DOKUMENTY REALIZACJI PRAC**

- dziennik prac konserwatorskich prowadzony przez kierownika prac konserwatorskich
- pozwolenie konserwatorskie na wykonywane prace
- program prac konserwatorskich
- dokumentacja historyczno-odtworzeniowa
- protokoły przekazania terenu budowy
- umowy cywilno – prawne z osobami trzecimi i inne umowy cywilno-prawne
- protokoły z narad i ustaleń , przejściowych komisji konserwatorskich
- protokół z odbioru prac

## **6. ODBIORY**

- a. Wykonane prace będą podlegać kontroli technicznej konserwatorskiej Inwestora oraz przedstawicieli WUOZ i Użytkownika.
- b. Odbiór końcowy polega na finalnej ocenie rzeczywistego wykonania robót w odniesieniu do ich ilości, jakości i wartości. Całkowite zakończenie robót oraz gotowość do odbioru końcowego będzie stwierdzona wpisem do dziennika konserwatorskiego z bezzwłocznym zawiadomieniem na piśmie o tym fakcie Zamawiającego. Odbiór końcowy dokona komisja wyznaczona przez Inwestora w obecności nadzoru konserwatorskiego – WUOZ w Krakowie, Delegatura w Nowym Sączu.
- c. Podstawowym dokumentem do dokonania odbioru końcowego prac jest protokół odbioru końcowego prac sporządzony wg wzoru ustalonego przez Inwestora. Załącznikiem do protokołu jest dokumentacja konserwatorska z wykonanych prac oraz kopia dziennika konserwatorskiego.

## **7. ZABEZPIECZENIE TERENU PRAC**

Wykonawca zobowiązany jest do zabezpieczenia terenu prac w okresie (okresach etapowania) trwania realizacji Kontraktu aż do zakończenia i odbioru ostatecznego, a w szczególności:

- zabezpieczy i utrzyma warunki bezpiecznej pracy i pobytu osób wykonujących czynności związane z pracami i nienaruszalność ich mienia służącego do pracy a także zabezpieczy (oznakuje) teren przed dostępem osób nieupoważnionych. Wytoczne takie będą dotyczyć prac na rusztowaniach oraz związanych z rekonstrukcją wnętrza – odtworzenia pierwotnego założenia mogił i nagrobków.
- Wykonawca umieści tablice informacyjne dotyczące realizacji prac kompleksowych lub etapowanych.
- Wykonawca we własnym zakresie zorganizuje zaplecze prac oraz prace wstępne związane z nim ( przede wszystkim możliwość dostępu przyłącza wody)
- Wykonawca zobowiązany jest do ochrony i ewentualnych zabezpieczeń terenu przylegającego do cmentarza, terenu na zewnątrz ogrodzenia ( grobowców cmentarza parafialnego).
- Wykonawca w ramach umowy po zakończeniu prac ma uprzątnąć teren prac i doprowadzić do stanu pierwotnego (w tym teren na zewnątrz – przylegający do ogrodzenia).

## **8. OCHRONA ŚRODOWISKA W CZASIE WYKONYWANIA ROBÓT**

Wykonawca ma obowiązek znać i przestrzegać w czasie prowadzenia prac wszelkie dotyczące ochrony środowiska naturalnego.

## **9. BEZPIECZEŃSTWO I HIGIENA PRACY**

Podczas realizacji prac Wykonawca będzie przestrzegał przepisów dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy oraz stosować się do zaleceń Planu Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia. W szczególności Wykonawca ma obowiązek aby pracownicy nie

wykonywali prac w szkodliwych dla zdrowia warunkach zapewniając tym samym odpowiednią odzież ochronną.

#### **10. STOSOWANIE SIĘ DO PRAWA I INNYCH PRZEPISÓW**

Wykonawca zobowiązany jest znać wszystkie przepisy i wytyczne, które są w jakikolwiek sposób związane z pracami, będzie w pełni odpowiedzialny za przestrzeganie tych praw, przepisów i wytycznych podczas prowadzenia prac konserwatorskich.